ניר

בית מדרש למורים
של ישיבת רבנו יצחק אלחנן
TEACHERS INSTITUTE

תש"ח

ניר

קבץ שנתי היוצא על ידי

הסתדרות התלמידים של בית המדרש למורים

שע"י ישיבת רבנו יצחק אלחנן

בע"ה, ניו יורק, התש"ח

•

„ניר לכם ניר
ואל תזרעו אל קוצים"
(ירמיה ד' ג)

•

The Nir

Annual Publication

THE TEACHERS INSTITUTE

of the

Rabbi Isaac Elchanan Theological Seminary

New York, 1948

על ההרחבה והצמצום בחנוך

מאת פרופ. שמואל ק. מירסקי

רצוני לשוחח עמכם, תלמידי היקרים, לפני כניסתכם לעבודת החנוך וההוראה, שהתקנתם עצמכם לה בבית המדרש למורים, על שאלה העומדת זה שנים לעיונם ולדיונם של העובדים בשדה החנוך העברי באמריקה, שאלת תפיסת המרובה או המועט בחנוך.

זכורני במעשה שיש בו כדי להאיר הלכה זו. זה היה ביום שנפתחה בו הגיגת האוניברסיטה העברית בירושלים. תיירים מכל קצות עולם נהרו לירושלים להשתתף בחגיגת הפתיחה. כל האוניברסיטה העברית לא היתה באותה שעה אלא בית אבנים דל שנקנה מערבי אחד על פסגת הר הצופים. אוטובוס ישן ורעוע היה נוסע מרחובה של עיר לאותו בית. נכנסתי לאוטובוס זה כשהיה מלא נוסעים עד אפס מקום. הדרך לא היתה כבושה ומזופפת והיתה מעלה אבק עד לשמים. נמצאנו עומדים צפופים ומוקפים ענני אבק. התחילו האנשים רוגנים ומתרעמים. איש אחד, תייר אמריקאי לפי מראהו, פנה לשכינו ואמר : שמא תוכל להסביר לי מפני מה בהרו במקום רחוק זה לבנין האוניברסיטה, המבלי אין מגרשים ריקים בעיר גופה ? ובימינו הראה לכל פנות שהיה פונה על שדות בור ומגרשים ריקים. השואל לא פסק מהתלונן על ראשי ההנהלה הציונית ועל עסקני האוניברסיטה, והנשאל לא ענה דבר.

משהגיע האוטובוס לראש הר הצופים, והנוסעים שדחפו זה את זה בצד ובכתף נמצאו עומדים בכתף ההר, ששימש אמפיתיאטרון טבעי, שהותקן במקצתו בידי אדם, לאספה החגיגית, תפס הנשאל את השואל מאחריו, הפנה את ראשו בידיו לפניו, ואמר לו : הבט נא וראה ! המראה היה נהדר. מרחוק נשקף הירדן כשהוא מתפתל ונופל לתוך ים המלח. הרי מואב החשופים והלבנים נראו מרחוק כאילו הם עוטרים את בקעת יריחו. ירושלם הבנויה על הר, והרים סביב לה, נתגלתה בשלל צבעיה, בחומתה העתיקה ובפסגות ארמונותיה ומגדליה שכל רואה יספר עליה לדור אחרון. קפץ האיש ממקומו ואמר : עתה ידעתי ! בעינים מלאות דמעות ובקול רועד ורותת אמר : כדאי וכדאי כל הטורח לעלות ולהגיע למקום זה שהלמו עליו זקנינו וחזו אותו בחורינו.

והיה כי ישאלו אתכם תופסי המועט בחנוך, מה העבודה הזאת לכם ? אמרו להם כי אילו נשאר אותו השואל באמצע דרך ולא היה מגיע לסופה, היה מוסיף להתלונן, ולא היה נהנה מכל אותו זיו ונועם המתגלים לעולים בראש ההר. מכאן אזהרה רבה לאלה שאינם עולים בהר ונוגעים בקצהו בלבד. מתחייבים הם בנפשם. הלימוד נעשה עליהם לטורח ואת טובו אינם טועמים.

אמנם בני עליה מועטים הם. רוב הנכנסים למקרא אינם מגיעים אלא לכדי ידיעה קלה. אך דיו באחד היוצא, שיצית אש האהבה לתורה בלבות אלה שלא זכו לחגיע למקומו. כשיראו דברים היוצאים מפיו מאורים ושמחים כנתינתם מסיני והאש מלהטת סביבותיו בהתלהבות עילאה, תיכנס אהבה בלבם לאותה תורה שלא זכו ללקק ממנה אלא ככלב המלקק מן הים.

ברם אותו אחד היוצא מהם הוא צריך להיות. אם מן אלף הנכנסים למקרא הוא, אז ירגישו כל חבריו לשעבר, כי תורה זו בידם היתה ושילחוה מחמת רצונם לעסוק בדברים אחרים, או מחמת חולשת דעתם בתוכה. ומכאן החובה להקים בכל עיר ועיירה בתי ספר שלא יהיו נטפלים לבית הכנסת כי אם יהיו מצורפים לבית גדול מרכזי שמגדלים בו תורה במדה מרובה מבבתי הספר הנמוכים. המעולים שבמסיימי בתי הספר למקרא ימשיכו את לימודיהם בבתי הספר למשנה ולמקרא. ובתי הספר התיכוניים למשנה ולמקרא יראו את עצמם שוב כמכינים את בית העליה שבהם לישיבה גדולה ומרכזית, שיגלו אליה במקום שזו מצויה.

ואשר לשאלה, בית ספר שבין הערביים, זה הנקרא „תלמוד תורה", ובית ספר יומי, זה הנקרא „ישיבה" — מי משניהם עדיף ? שאלה זו אינה צריכה לפנים. ברור, כי יתרונו של בית הספר היומי על בית הספר שבין הערביים הוא כיתרון היום על הלילה. אינו דומה לימוד הנלמד בשעות הבוקר, כשמוחו של התלמיד צלול ודעתו מיושבת עליו, ללימוד הנלמד בין הערביים כשדעתו מעורבת עליו. וכבר אמרו חכמים לר' זירא ששמועותיו מחודדות כי בנות יום הן. ורב נחמן בר יצחק אמר על תלמידי ישיבה כי פועלי יום הם. (עירובין ס"ה, א'). ערך פסיכולוגי ופדגוגי רב ישנו בהקדמת למודי הקודש ללימודי החול, מעין ברכה על התורה תחילה. ואילו גם לא היתה אפשרות לפתוח בלימודי הקודש תחילה, מעלה יתירה ישנה לבית ספר העומד כולו בתחום היהדות, ויונק יניקתו הכלכלית והתרבותית ממנה, על בית הספר שהוא מחוץ לתחומה. דבר זה למדתי מביקורי בבית הספר היהודיים אשר במכסיקו העיר. הללו אינם רשאים, מטעם החק, להקדים את לימודי היהדות ללימודים הכלליים, ואף על פי כן תועלתם והנאתם אינה מפוקפקת בעיניהם.

אבל כל האומר שאין תועלת ותוחלת בבית ספר של בין הערביים, ושוא עמלו בוניו בו, אינו אלא טועה. ברכה רבה גם בבית ספר מסוג זה, אם בוניו ומקיימיו אינם מבעלי תפיסת המועט. תפיסת המועט היא שממעטת את דמותו וקובעת את נפשו. הואיל ואין שיעור למטה הריהו הולך ומצטמצם צמצום אחר צמצום, עתים מעוני ועתים מרוב עבודה העמוסה על התלמידים, עד שהוא מגיע לגבול נובלת של בית ספר, שהוא מין קללה. ואולם „תלמוד תורה", שתכנית לימודים קבועה ומודרגת משמשת לו לקו, שונה. בבית ספר כזה כאילו מדליק המורה נר מצוה ואור תורה בלב התלמידים ערב ערב, והוא מוסיף והולך עד שהם מתכשרים להכנס, לכשירצו, בבית ספר מרכזי גבוה. דבר זה עשו בערים כשיקאגו וכסט. לואיס, ועלה בידם. הראשונה, שהיא גדולה מחברתה, הקימה בית מדרש לתורה, ומסביב לו, התאחדות של תלמודי־תורה שהיוצאים משם נכנסים לתוכו, והאחרונה ייסדה אף היא ישיבה קטנה על שם ר' זכריה יוסף (רבה לשעבר) ומסביב לה התאחדות תלמודי־תורה השואפים אל המרכז. אף בית ספר יומי אחד קיים בכל אחת משתי הערים הנזכרות לתלמידים שהוריהם מבקשים לתת להם חינוך שלם שאין בו שניות וחילוק רשויות. „את הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערביים"

הוא הפסוק הכולל ביותר שבתורה, אמר שמעון בן פזי. ור' פלוני עמד על רגליו ואמר, הלכה כבן פזי (הקדמת ה„כותב" ל„עין יעקב").

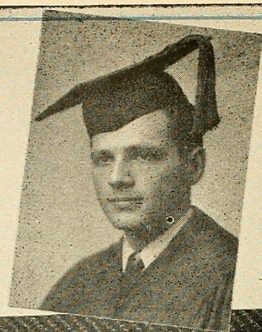
ועדיין צריכים אנו לדעת מה לעשות להמון בית ישראל שבאמריקה, העומדים מחוץ לכתלי בתי ספר היומיים ושל בין הערביים גם יחד. הללו הם לצערנו ולבושתנו רובו של הישוב היהודי באמריקה. כיצד נפגע בהם, ובמה נמשכם לבית המדרש ? המקומות היחידים שהללו מצויים בהם הם בתי הספר ליום א', והמחלקות לשעה אחת בשבוע שבה משתחררים הילדים מבתי הספר הכלליים לשם לימוד הדת. יש דורשים אותם לשבח ומטפלים בהם, ויש דורשים אותם לגנאי ואינם נזקקים להם. טעמיהם ונימוקיהם ברורים ואין לפרשם, אבל אין לנו לפסוק הלכה לא כאלה ולא כאלה. אין אנו רשאים לדחות באמת הבנין שבידינו את כל הבא ללמוד את כל התורה כולה על רגל אחת, כשמאי, אבל עלינו ללמוד מהלל על טיבם של דברים שרשאים אנו ללמדם.

בתי הספר מן הסוג האמור צריכים לשמש אמצעי למטרה. כל עיקרם צריך להיות מכאן כלפי משיכת התלמידים לבתי הספר הראויים לשמם. תכנית הלימודים הנהוגה בהם צריכה לכלול רק אותם הדברים, שיש בהם כדי לחבב את התורה ולאהב את לומדיה והעוסקים בה על המבקרים בהם. כל האומר ללמדם באותה שעה קלה שהם יושבים לפניו גופי תורה ומצוות הריהו טועה ומטעה. למה הדבר דומה ? לאמירת פרשת עשרת הדברות בכל יום, שבטלוה כדי שלא יאמרו אין תורה אלא זו. ומפני מה אין טעם ביטולה של פרשה זו חל גם על פרשיות של „קריאת שמע" ? וודאי מפני שפרשיות אלו מדברות בשבח התורה כולה ובשינונה ובלימודה.

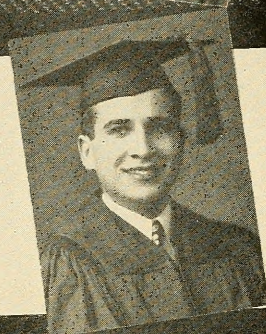
אמור מעתה, שכל הבא ללמד תורה לתלמידי בתי ספר של יום א', ושל המחלקות לשעה בשבוע, עליו לבחור בדברים שיש בהם כדי להראות להם על המאור שבתורה ועל גודל הנפש שבלומדיה בלבד. חייב הוא להטעים ולהדגיש תמיד שהפירוש לכלל הגדול שהוא מלמדם אינו ניתן אלא ללומדי התורה למלוא רחבה ועמקה. ובשום פנים לא יעלה על דעתו ללמדם דברים שיראו בעיניהם לגופי תורה.

סוף דבר. טעותם של תופסי המועט בחנוך היא הסתפקותם במועט. ושוב טועים הם בחשבם כי התפתחותו של החנוך היא מלמטה למעלה. ולא היא. התפתחותו של החנוך העממי והכללי היתה מעולם מלמעלה למטה. בתי ספר נמוכים ויסודיים לא קדמו בתולדות החנוך העממי לבתי ספר עליונים. נהפוך הוא, בתי ספר עליונים וגבוהים קדמו לנמוכים. וכן היה הדבר גם אצלנו — מן ההר אל העם. רק מי שזוכה לעלות לראש ההר וליהנות ממראות האלהים המתגלים לו, יכול לרדת ולהדביק את התלהבותו בלב תלמידיו, שישאפו אף הם אל על.

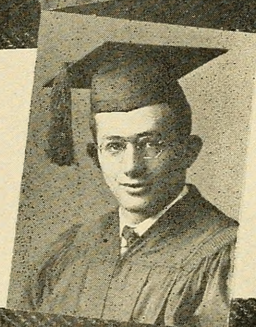
זוהי זכותכם־חובתכם, עשוה, ויהי ה' עמכם.

יוסף אפלמן

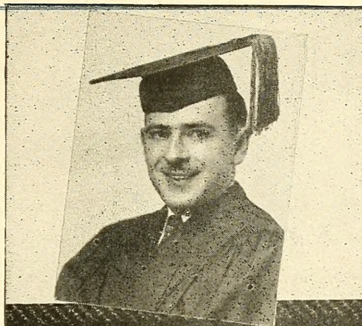
גרשון אפשטיין

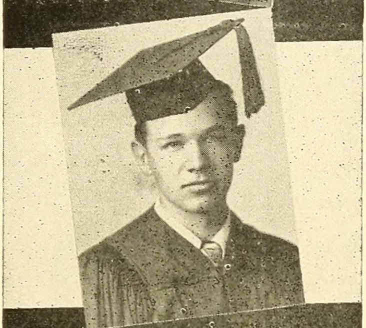
דב גולדמן

גדליהו וולף

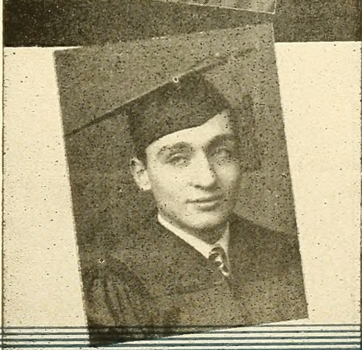
ברל וויסברג

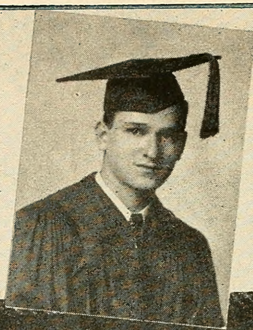
ירחמיאל ליימן

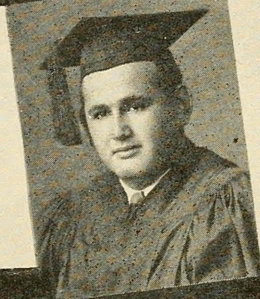
בנימין סטפנסקי

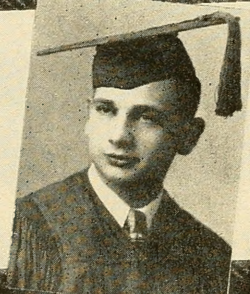
אברהם סלוכבסקי

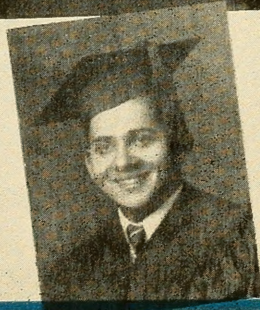
אליהו סנדרס

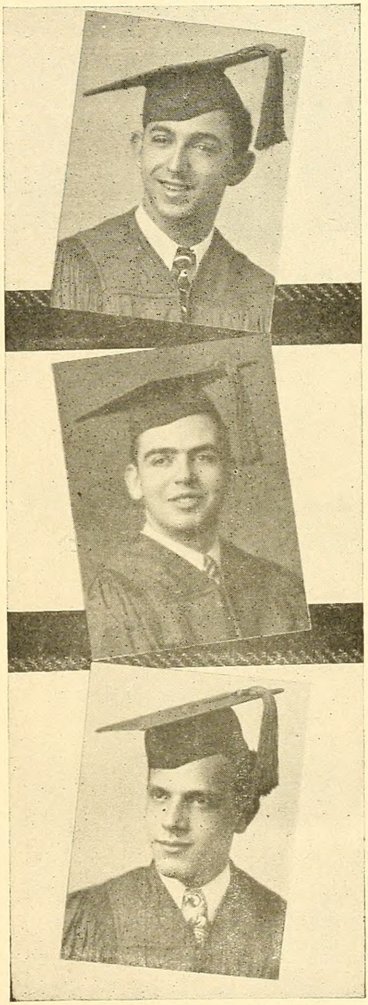
יעקב פישמן

חיים פמרנץ

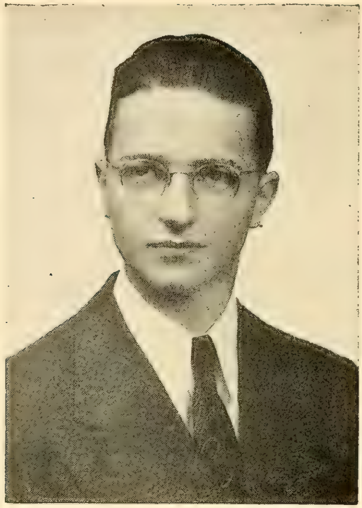
דוד פרידברג

מרדכי קרננברג

שמחה קרינסקי

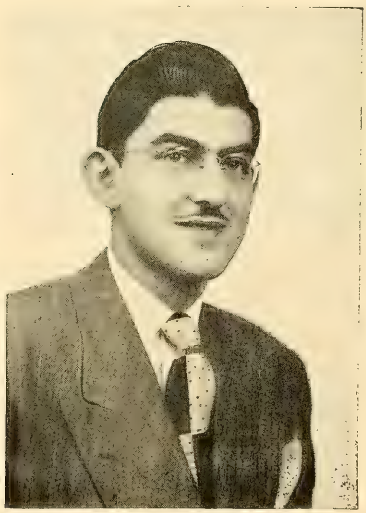
אברהם שטערן

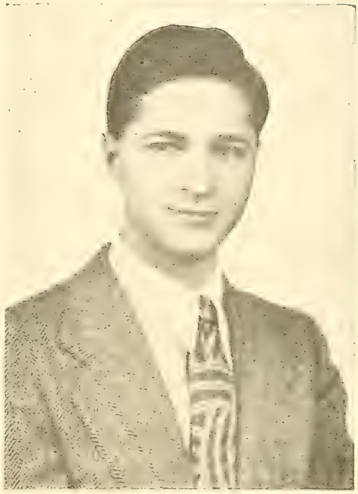
דוד י. ברגר

יעקב הלפרן

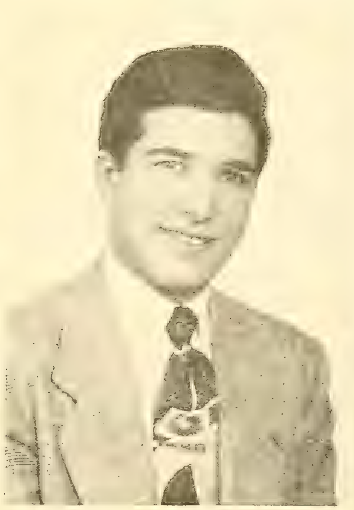
שרגא פ. הייאט

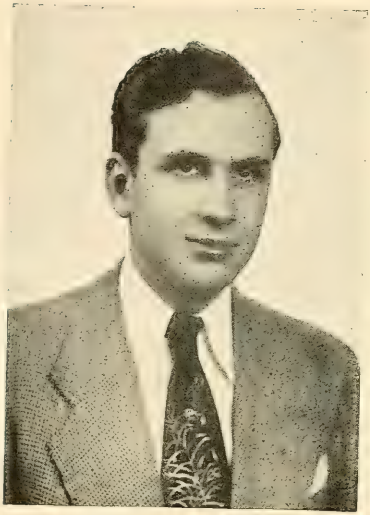
משה וואלף

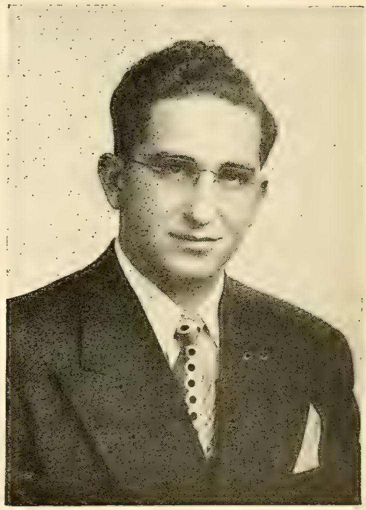
יוסף וויינשטיין

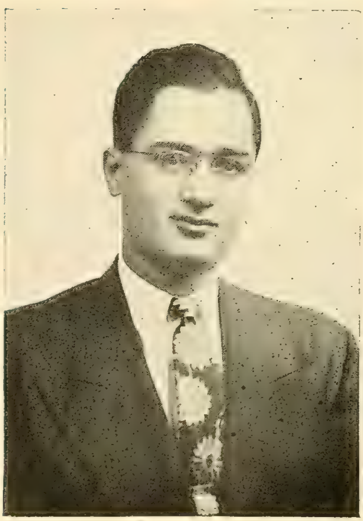
שמואל ח. סקלאר

מתתיהו קלרק

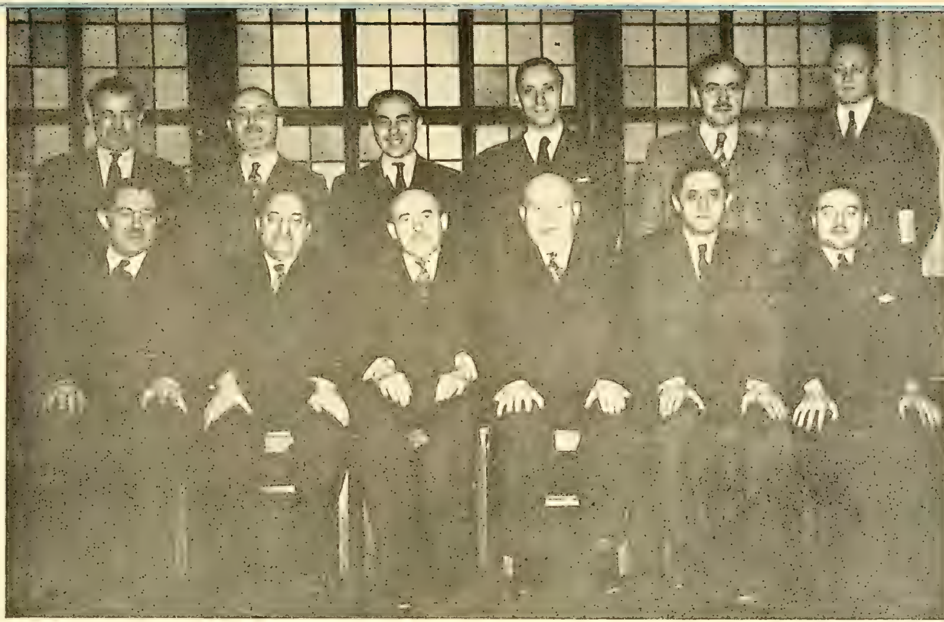

אברהם ב. שפירא

אברהם י. קמבר

חבר המורים

מימין לשמאל

יושבים

דר. יוסף ש. גוביל
דר. יהושע פינקל
דר. נתן קלויז
דר. פנחס חורגין (מנהל)
הרב שמואל ק. מירסקי
שמואל ל. זר

עומדים

יוסף גרינשטיין
דר. שלמה ווינד
דר. שמחה הוניג
הרב משה ריגר
הרב פסח ריימן
דר. גרשון חורגין

חסרים

דר. חיים גריגשטיין — דפתרן
יהודה גולדמן
דר. אהרן גרינבוים
דר. אברהם וויים
דר. אשר זיו
חיים ליף
הרב פוזננסקי
הרב י. ביתדין
דר. יעקב הרטשטיין

חברי המערכת מביעים בזה את רגשי תודתם לד"ר **פנחס חורגין**, הרב **שמואל ק. מירסקי** וד"ר ג. **חורגין** בעד עזרתם ותמיכתם שהועילו בהרבה להוצאת ה„ניר".

תכן הענינים

„לפנים משורת הדין"

דב גולדמאן

תורתנו מורה לנו את הדרך אשר נלך בה ונותנת לנו את הכללים היסודיים במשפט־המוסר ובמדות שבין אדם לחברו. יש דין ויש „לפנים משורת הדין". ו„לפנים משורת הדין" תופס מקום חשוב בכללי היושר של תורתנו. רצוני לייחד את הדיבור על פרט זה.

רב יוסף למד „לפנים משורת הדין" בב"מ ל"ב, מן הפסוק בשמות י"ט: „והודעת להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון". הוא דרש מ„ואת המעשה" שורת הדין ומ„אשר יעשון" לפנים משורת הדין. והמהרש"א פירש שהמלים „אשר יעשון" משמעותן מעשים שהאדם עושה אותם ברצונו בלי הכרח מבית דין ואלה הם מעשים שלפנים משורת הדין. והתוספות בב"מ כ"ד מבארים שהמושג „לפנים משורת הדין" הנלמד מפסוק זה מחייב את האדם רק במקום שכל העולם מחויבים בדין זה. והוא פטור משום זכות יתירה, כגון זקן ואינו לפי כבודו. או במקום שאין האדם מפסיד מכיסו כמו בהשבת אבידה. אז מחייבים אותו לפנים משורת הדין. ורש"י בב"מ ל"נ פירש שיש לאדם להכנס ל„לפנים משורת הדין" רק אם ההפסד אינו גדול.

אבל יש גם פסוק במשלי ב' „למען תלך בדרך טובים" שמשם למד רב שצריכים להתנהג לפנים משורת הדין אפילו במקום שאחרים פטורים והוא מפסיד מכיסו. ורב גם השוה את החיוב להתנהג „לפנים משורת הדין" כמעט לשורת הדין בנוגע לתלמידי חכמים. כמסופר בתלמוד ב"מ פ"ג: נושאי משאות שברו בפשיעה חבית יין של רבה בר בר חנה, והוא לקח את בגדיהם, שמהם חפץ לגבות את הנזק. בא לפני רב והוא אמר שיחזיר להם את בגדיהם. שאל אותו רבה בר בר חנה „האם הדין ככה?" ענה רב „כן. משום „למען תלך בדרך טובים". אז החזיר להם את בגדיהם. טענו הפועלים שהם עניים ורעבים וצריכים את שכרם. אמר רב שיתן להם את שכרם. ורבה בר בר חנה שאל, „האם הדין ככה?" ענה רב „כן. משום „ואורחות צדיקים תשמור". ורש"י מבאר שם ש„למען תלך בדרך טובים" זו „לפנים משורת הדין", ורב השוה דבר זה לדין גופו בנוגע לתלמיד חכם כרבה בר בר חנה.

חז"ל נתנו ערך גדול ל„לפנים משורת הדין", כי הגמרא מספרת בב"מ ל', שרב יוחנן אמר: „לא חרבה ירושלים אלא על שדנו בה דין תורה". שאלה הגמרא שם: אלא מה, ידונו בריני אלמות? עונה הגמרא שהם העמידו דיניהם על דין תורה ולא עשו „לפנים משורת הדין".

יש הרבה מקרים בתלמוד על אודות חכמים שהתנהגו לפנים משורת הדין. לדוגמא: בב"מ ל' מספרים על רבי ישמעאל ברבי יוסף שפעם הלך בדרך ופגש איש נושא עצים. בקש אותו הנושא להטעין את העצים כראוי. שאל אותו רבי ישמעאל כמה שוים העצים. והנושא אמר חצי זוז, קנה ממנו רבי ישמעאל את העצים והפקיר אותם כדי שלא יתחייב במצות טעינה. אז חזר האיש וזכה בעצים ושוב בקש אותו להטעין עליו את העצים כראוי. קנה רבי ישמעאל

את העצים ממנו שנית והפקיר אותם שנית אבל הפעם הפקיר אותם לכל העולם חוץ מאיש זה. הגמרא שאלה והלא רבי ישמעאל זקן ואינו לפי כבודו, ועל פי דין אינו מתחייב במצות טעינה, אלא משום לפנים משורת הדין ראה רבי ישמעאל לנחוץ לעזור לנושא העצים. וגם מצאנו בב"מ כ"ד, שאבוה דשמואל מצא חמורים במדבר והחזירם לבעליהם לאחר שנה משום לפנים משורת הדין כי לפי הדין אינו חייב להשיב אבדה אחר יאוש בעלים.

יש נטיה בתלמוד להתחשב עם „לפנים משורת הדין" כדין גופו. למשל: בהשבת אבדה אחר יאוש בעלים רוב הפוסקים מסכימים שאם המוצא עשיר, כופים אותו שיחזיר את האבדה משום „לפנים משורת הדין". רק הרא"ש והרמ"א מתנגדים להשקפה זו ואומרים שאין כופים ב„לפנים משורת הדין". אבל הראבי"ה, הראב"ן, והב"ח מחליטים להלכה שכופים על „לפנים משורת הדין" בחזקה, אלא בכפיה מוסרית, שמשתדלים לברר להם את החוב המוסרי הדין", ויש מפרשים שאינם מכריחים את האנשים להתנהג „לפנים משורת שמוטל עליהם בקיום „לפנים משורת הדין".

רבא דרש בב"מ ט"ז כי פסוק בדברים ז': „ועשית הישר והטוב" בא ללמדנו שצריכים להתנהג ביושר וברחמים, כלומר שלא רק צריך להתנהג על פי דיני התורה, אלא לפעמים למען היושר צריך להתנהג בחסד וברחמים יתירים. על פסוק זה מיוסד דין שומא הדר לעולם. לפי חומר הדין אם אין ללוה כסף לשלם את חובו, יורדים בית דין ושמים את נכסין ומוסרים אותם למלוה, ואם לאחר זמן השיג כסף אז יכול הוא לפדות את נכסיו מיד המלוה עד שנה, אבל משום „ועשית הישר והטוב" אמרו חכמים שומא הדר לעולם. וכן הדין אם אחד מכר קרקע, יש לחבירו שהוא על המיצר שלו להחזיר דמים ללוקח ולסלק אותו משום „ועשית הישר והטוב", המושג של יושר היוצא מפסוק זה הוא כדין גופו, אבל המושג של „לפנים משורת הדין" הוא רק חיוב מוסרי שעל האדם לעשות מרצונו.

„לפנים משורת הדין" ו„עשית הישר והטוב" מראים לנו את הדרך בהנהגת עסקי אדם וחבירו. אני מקוה שיבא יום שהעולם יתנהג לפי רגשי היושר והרחמים. עתה אין העולם מוכשר לחיות עפ"י היושר והרחמים בלבד. כי יש בו אנשים בלתי מוסריים, ויש פעמים שצריכים ללכת אחרי שורת הדין כדי להעניש את הרשעים, ואם אחד רחמן במקום שצריך היה להיות אכזרי, סופו להיות אכזרי במקום שצריך להיות רחמן. צריכים אנחנו לדעת ולהבין מתי להתנהג בשורת הדין ומתי להתנהג ביושר ו„לפנים משורת הדין", ובאמצעות שתי המדות האלו נוכל לקוות לעולם שיתקיים בשלום ובשלוה לכל הבריות.

חנוך הוא האמצעי הכי חשוב לקיום עם.

כדי שהדור הבא ימשיך ויתקדם באותם הדרכים והמנהגים שבידי אבותיו, נחוץ שיקבל חנוך מכוון לכך. לכן אנו מוצאים שדאגתו הראשונה של כל ישוב הוא בית ספר. אם אין ביכולתם להחזיק בית ספר ממש, הרי יש להם מקום כנוס ויעוד אשר אם לא בכל יום, כי אז במשך שעות אחדות בשבוע ילמדו לדור הצעיר דרכי תורה ותרבות. יהודי החי בגולה, מחוייב ללמוד עברית כלשון נוספת לזו שבאה לו מן הסביבה. ובאמת, כל איש מלומד נחוץ לו שידע חוץ משפת אמו, לכל הפחות עוד שפה אחרת. ידיעת שפה איננה, כמחשבת רבים, ידיעת מלים חדשות, המסמנות אותם המושגים באופן אחר, כי אם רכישת מושגים ובטויים של מחשבת העולם. יש שפה שאינה מדוברת ואינה נכתבת על ידי שום איש, היא השפה שכלנו, היהודי האנגלי והצרפתי, חושבים בה. זו היא השפה שהסופר בונה בה את „ארמנותיו". זו היא השפה המתקיימת מראשית בריאת העולם והיא שגרמה שאיש אחד יסמל אותה לרעהו בתנועות משונות בפה, ועוד לא עלה בידי אדם למצא את באורה ותוכנה הנכון.

שפה איננה רק צרוף מלים שבהן משתמשים בתרגום מהשפה הטבעית, כי אם חלק גדול של בטויים מהשפה העולמית הכללית. השפה העולמית הכללית היא גדולה ורחבה, שאין באפשרותה של שפה אחת מדוברת לכלול ולבטא אותה בשלמותה. זו היא אולי סיבת רבוי השפות. כל שפה ושפה כשהיא לעצמה היא חלק מהשפה הכללית, שיכול למצוא את בטויו רק בשפה ההיא, באופן הדבור ובאמצעים השונים שאותה שפה רגילה בהם. משפט בשפה אחת אם יתורגם לשפה אחרת מאבד את חשיבותו ואת הוראתו האמיתית המקורית, כי המושג הזה נולד בעצם ובראשונה בשפה ההיא, ולכן מצא את משמעותו המלאה אך ורק בשפה ההיא.

כל זה הוא ביחס לכל השפות שבעולם. אולם כשאנו באים לשפה העברית הדבר הזה בולט ומורגש עוד יותר. תחת ששאר השפות מחוברות ממושגים שמתבטאים במלים, הנה השפה הזאת מחוברת ממושגים אצילים המסמנים בציונים (השפה היא קצרה בתוכנה אבל עשירה ורחבה מאד בהוראתה). את השפה העברית נוכל לכנות בשם רוח עברי. אצילות מרחפת על כל הביטויים שבה. וזאת היא הסבה שהשפה הזאת אינה יכולה, ואף פעם לא תוכל, להלמד כשאר השפות הלועזיות כגון לטינית או צרפתית. אופן למודן בבית הספר הגבה הוא זה : בראשית השעור יבוא מספר מלים מתורגמות בשפת התלמיד, ואחרי שהתלמיד יודע את באורן בשפתו, הוא צריך לחבר מהן משפטים — כמובן על ידי תרגום משפתו הטבעית, ואחרי שהוא תופס את המושג עליו לתרגם אותו בשפתו הטבעית וממנה על ידי השתמשות והבנה ותפיסה בעין, בפה ובמחשבה. השפה העברית, קודם שבאים ללמוד אותה צריך שיכינו בעדה סביבה עברית רוחנית. בלעדי זה אף פעם לא תהיה השפה חיה בפי הלומדים כי אם

בתור שפת ירושה שהתלמיד מחקה אותה. סביבה יהודית היא הנחוצה ביותר בלימוד השפה העברית. דבר זה יבאר גם את הסבה שאין השפה העברית נקנית כדבעי בבתי־הספר הגבוהים העממים, כי שם חסרה הסביבה. אחרי שאנו מספיקים לתלמיד את הסביבה הראויה(שבנקל אפשר להשיגה ע"י ספרים מקוריים, ותמונות שונות מחיי היהודי, ובכלל דברים השייכים לחיי היהודי לבד), נשאר הדבר בידי המורה העברי להראות את התוצאות הטובות. והמורה העברי ודאי שהיה מצליח יותר ובפחות זמן, אי לולא היו המכשולים הרבים שפוגש על דרכו. ואין לשום לב לטענה הישנה שהתלמיד העברי נמצא רק זמן קצר בסביבה הקדושה ההיא, כדי שתוכל להשפיע עליו. אף על פי שהנער מבלה באמת רק שעה או שעתים, בסביבה עברית, הוא חי בה פי שלש ברוחניות ובדמיון. כל המקרים והשיחות שהתלמיד עבר בהם במשך הזמן הקצר בהיותו בבית הספר העברי עוברים במחו הצעיר כמאה פעמים ואחת עם כל מחשבה ודבור השייכים לשפה, למוד, ולבית הספר עברי. יוצא מזה שהוא נמצא יותר משעה אחת ויותר משעתים בסביבה העברית.

אלא מה הם המכשולים המונעים להתקדמות התלמיד העברי? בלי כל ספק היחס מצד ההורים. ההורים אינם מבינים מה זה חנוך עברי. אב כשמכנים את בנו לתלמוד תורה יבא בעוד שבועות אחדים אל המורה בתרעומות על שבנו אינו יכול לקרוא בסדור. אב של תלמיד במחלקה יותר גבוהה אם ישמע את בנו קורא בסדור לא לפי רוחו (בלי הנגון המסור או בלי הפסקה במקומות שהוא רגיל בהם) יוציא תיכף ומיד את גזר דינו הקשה על כל החנוך העברי. האב האורטודוכסי מתאונן על אי־האורטודוכסיות השוררת בתלמוד תורה, באותו זמן שהאב הלאומי יצעק מרה שבניו אינם מקבלים את הרגש הלאומי שצריכים הם לקבל על ידי בקור בבית ספר עברי. המורה העברי נעשה למלמד דברים אחדים בבית אחת, בזמן שהוא מרגיש שעדיין אי־אפשר לו לקשר אותם ללמוד אחד, כי למוד השפה העברית, למוד הקריאה המהירה בסדור, דתיות ולאומיות בעת ובעונה אחת, אי־אפשר להקנות לילד בשנה הראשונה. לו עזבוהו לנפשו היה יכול למלא את כל אלה החסרונות לאט לאט, על ידי למוד אחד מבוסס וחזק שיכיל את כלם יחד. מצד אחד הוא ממהר ללמד לנער קריאה מהירה אי־מובנה וחסרת טעם בסדור כדי למלא את רצון ההורים, ומהצד השני הוא משתדל לנטוע בלב התלמיד אהבה לדתו, ארצו, ועמו בעוד שאין לתלמיד יסוד על מה לבנות כל זה. כל אלה צריכים להשריש בלב הנער באופן טבעי על ידי ספרי למוד מיוחדים לזה. כי זה, ואך זה, הוא אשר מרומם את השפה העברית. הוא רוח השפה העברית אשר שם אותה ממעל לשפות אחרות ועושה אותה לבחירת השפות, לשפה שאך בסימנים אחדים וברמזים מועטים יכול הנביא להביע, או יותר נכון לרמז, על עולם שלם של מושגים גשמיים, רוחניים ומופשטים שבשפה הגדולה האי־מדוברת, זו שפת העולם הכללית.

על טהרת השפה העברית

מאת משה וואלף

כבר דשו הרבה יהודים נאורים בשאלה הנכבדה אם להשתמש בעברית או ביהודית בתור שפת יהודי העולם. כמובן, נצחה העברית בנקל מפני טעמים דתיים, רוחניים, היסטוריים ותרבותיים. מלבד יהודית, שהיא תערובת של אשכנזית ועברית, יש לנו תערובות לשוניות כמעט בכל מרכז יהודי בעולם — בערב, מדברים עברית־ערבית, בסוריה משתמשים בעברית־סורית, ובין היהודים הספרדים בניו־יורק מדברים וקוראים לדינה.

ראיתי, במספר הגון של ספרים ועתונים עבריים, כמות גדולה של מלים משפות אירופיות בלי כל צורך. אמנם מצויות מלים עבריות אמתיות — וגם מובאות במלונים — ממשיכים מחברים להשתמש במלים מהשפות הלועזיות. אולי פשוט מתעצלים מחברים אחדים לעיין במלון, ואולי חדרה רוח הגלות לתוך לבב אחרים שלא בידיעתם. אבל, כשאני רואה בספר של מחבר מפורסם מלים לועזיות, מרוסית, מצרפתית ומאנגלית, עולה הדבר על דעתי שמחבר זה רק חפץ להתפאר לפני קוראיו בידיעותיו בשפות שונות.

אינם יכולים להדגיש יותר מדי שמלים אלו לא רק בלתי מובנות לרוב הקוראים כעת, אלא גם תהיינה יותר מוזרות למספר הולך וגדל של אנשים כעבור כל שנה ושנה. הכנסת מלים כאלו היא כמו הכנסת היהודית לתוך העברית, אך בשנוי אחד — במקום אשכנזית, כבדו את הרוסית, הצרפתית והאנגלית, והכניסום לשפתנו באותיות עבריות.

האם אין די מלים ופעלים במקרא ובתלמוד ? נכון אמרת : יש הרבה. האם יכולים ליצור מלים חדשות בשנוי צורה מהארמית שבתלמוד ובאותו הזמן להחזיק בשרשיהן הארמיים ? בודאי יכולים, אבל מי עושה כזאת ? כמובן, יש צורך גדול למלים חדישות, אבל יכולים לעבד שרשים עבריים ושמיים עתיקים להגיע למטרה זו.

מלים זרות חדרו גם למלונים עבריים ידועים ; גם הם מכניסים את האנגלית, ולעתים קרובות, אפילו כשקיימות מלים עבריות אמתיות. למשל, אצל המלה "Real" במלון, נמצאות המלים השוות האלו : „אמיתי", „ריאלי" . וכשחסרה מלה עברית מהשפה, יוצרים אותה בעלי מלונים ידועים באופן קל וסכלי — רק מוסיפים "־יה„ ולפיכך אנו רואים תהלוכות מלים כמו : אינ־קוויזיציה, אוטואימנציפציה, פטיציה, רפטיציה, וכו'.

ומהן תוצאות הכנסת מלים לועזיות לאוצר מלינו ? יכולים לשמוע אותן מפי ילדי ישיבות קטנות ותלמודי־תורה — הם לועגים למלים האלו ואומרים כזאת : „את מי אתה מרמה ? הלא זאת אנגלית ! ? אנו כבר מבינים אנגלית באלף־בית הרומי, ולמה לנו ללמוד אנגלית באלף־בית אחר" ? אחרי כרוז כזה, ממאנים הקטנים להמשיך לקרוא עברית. ומהן התוצאות על הבחורים שכבר יודעים היטב עברית ? האמת היא שהם אינם סובלים הרבה, אבל בחורים אחדים לא יתאמצו לקרוא את כתבי מחברים שמרבים להשתמש יותר מדי

במלים לועזיות (והמחבר יסבול), או שיצטרכו הבחורים לחפש למלים הזרות במלון שפה לועזית אם לא יודפס פרוש המלים בספר.

לכן, אני אמר ששפתנו אינה צריכה ליבוא* נכרי.

המוסיקה בישראל — מסורת קיימה

ירחמיאל ליימן

יש להבדיל במושג „מוסיקה עברית" בין מוסיקה שנכתבה על ידי עברים שתרמו לשירה העולמית הכללית כמנדלסון, מיירביר וכמה מומחים בנגינה שפעלו ויצרו במשך מאה וחמשים השנים האחרונות, ובין מוסיקה שיסודה בנפש האומה, שיש לה „טעם" ומקור עברי.

במאמר זה אדון על הסוג האחרון — היינו על שירת ישראל בארץ אבותיו, ועל הפליטה הישראלית שקבלה עם טלטוליה השונות השפעות נכריות שהטביעו את חותמם עליה. הנחה רווחת היא שבשירת עם יש למצא הד לנדודיו, וליסוריו. בכלל מתבטאת במוסיקה נפש האומה.

יש לשער שלעם ישראל היתה בימים קדומים ספרות־זמרה רחבה לכל סוגיה: גם שירי קודש הבנוים מסביב לעבודה הדתית בבית המקדש, ומסביב לשמחת החגים, וגם שירי חול שהיו נפוצים בעם כמו שירי מלחמה, נצחון וגבורה, ושירי שמחה ומשתה, אולם עם ישראל כשאר עמי המזרח העתיקים לא השאיר אחריו סמני נגינה. סמני נגינה מופיעים בראשונה ביון. אף תוי נגינה אלה אינם מוסרים לאזני דורנו את טיב השירה של אז. חוקי ההרמוניה היסודיים שהמוסיקה הידועה לנו בנויה עליהם לא נקבעו לפני המאה העשירית.

על יסוד רמזים קלושים בתנך ובספרות האפוקריפית והאפופקליפטית, וכתוצאה מחקירה מדעית־השואתית, נתבררו כמה ענינים במקצוע זה. כידוע, השאירו עמי המזרח, הבבלים, המצרים והאשורים כתבות עתיקות שבהן ישנן תמונות וציורים מאליפים המראים את דרך הנגינה ומבנה כלי זמר, וכל תהליך הזמרה (המנצח, המנגנים, המשוררים, ויחסם זה לזה).

בנגינת ישראל נשקף העבר מתוך נוסחאות התפלה הרבות והשונות שבהווה. יש חמש נוסחאות במנגינות הטעמים של התורה. הנוסחאות הן: הבבלית, הפרסית, התימנית, האשכנזית, ומספרדית. הראשונות הן נוסחאות קדומות ביותר שנשתמרו במשך הדורות בתוך הקהלות העתיקות האלו שלא היה להן מגע עם החוץ. באחרונות נראים לעתים סמנים המעידים שאינם לפי

* — import

רוח המנגינות העבריות־השמיות של העבר. אולם אפשר להכיר שלכולם מקור עתיק אחד. הדעה נותנת שהמקור הזה נוצר בא"י בזמן קדום.

תולדות השתמרות הנוסחאות והשתלשלותם הן פרק מענין בתולדות השירה. מפני יחס הקדושה לתנך והרצון לשמור על כל אות ותג בו לפי כוונתם המלאה, נוצרו טעמי נגינה בניגון מוסיקלי מיוחד, המביע את ההפסקות באמצע המשפט (אתנחתא) ובסופו (סוף פסוק) להראות על הגבהת הקול והורדתו (קדמה, טפחה) על „שבירה" בתוך הענין (תביר) וכו'. מפני ההדגשה על תוכן הענין היתה המוסיקה ביסודה לימודית ועזרה לשומעים להבין את תכנם של הפסוקים ולמשוך את לבם בנגינה הנפלאה והמקסימה. חכמינו אמרו : „כל הקורא פסוק בלא זמרה ושונה בלא נגינה, עליו הכתוב אומר נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם".

מקור חשוב לתולדות התפתחות השירה בישראל יש למצא בנוסח התפלה, כמו במנגינות הטעמים של ספרי התנ"ך שהביעו רעיון או ענין ב„טון" מיוחד (נגינת איכה, זו של שיר השירים, וכדומה) כך מצאה השתפכות נפש העם לפני בוראו בשבתותיו, בחגים ובמועדים, את בטויו בנגונים הנפלאים הקיימים בידינו. יחיד הוא אופן הבעת התפלה של עם ישראל, מוסיקה של התרוממות הרוח שאין שניה לה. קו של שמחה־תוגה שפוך עליה.

נוסחאות השירה לתפלה מתחלקים לסוגים אלה : הלל, תחנה, וידוי, סליחה. לאלה כמו לטעמי הנגינות שבספרי התנך יש בסיס מוסיקלי התלוי בתכנה של כל תפלה.

לשבת נוצרו זמירות שיסודן בנפש האומה. זמירות אלה הבדילו את השבת משאר ימות השבוע ונתנו לה יופי מלכותי. הפייטנים ואחריהם החזנים נתנו תשומת לב מיוחדת לנוסח השירה של התפלות לימים נוראים. ימים אלה המוקדשים לתפלה ולתשובה קבלו אופי מיוחד.

תולדות החזנות בישראל הן ענין למחקר בפני עצמו. כידוע, בעת שבית המקדש היה קיים, שרתו הלויים בעבודת ד'. מן הלוויים נבחרו ל„משוררים". דרישה ראשונה מהם היתה קול ערב ונעים. לוויים־משוררים אלה גם ליוו שיריהם בתוף, בנבל וכנור ובכלי מזמור שונים. ספר תהלים היה מעין „ספר המנון העם" לתפלה בבית המקדש ; לכל פרק ממנו התקימה מנגינה משלה. תיאור של העבודה הדתית מופיע בסוף ספר משלי בן סירא.

כשחרב בית המקדש גזרו החכמים כזכר לחורבן, איסור על שימוש בכלי נגינה בתפלה. „שליח הציבור" בעל בית הגון מתוך הקהלה ליוה את העם בתפלתו במקום הלוויים. „שליחי־צבור" או „מתפללים" אלה נהגו להכניס לתפלה מנגינות חדשות משלהם. יש בידינו שמות רבים של המתפללים ויצירותיהם, בהמון תפלות ומנגינות שנתחבבו על העם ונתקבלו כתפילות קבועות בסידור ובמחזור. עד המאה הששית אחרי הספירה נתרבו יצירות פיוטיות ביחוד לשבתות ולימים טובים ונוצר הצורך במומחה. ה„חזן" כפי שהוא ידוע לנו מופיע. אבל הרגש הדמוקרטי בעם לא הועם. החזן המומחה לא מילא

לעולם את מקום המתפלל. גם החזנים תרמו נוסחאות לתפלה משלהם. עד המאה השמונה עשרה מסרו מעל־פה, חזן לתלמידו את חידושיו. החל מהמאה הזאת, עם הופעת ספרו של החזן אהרן בעהר, חזן בבבריה, רבו החזנים שהוציאו לאור את חדושיהם בנגינה. אחוז גדול מהם מראים אי־ידיעה וחוסר טעם במקור ישראל.

רבות היו ההכנסות מתוך שירת הכנסיה ומתוך שירות עם של הקהלה שהחזן פעל בה. הנטיה להכניס מהצורות המוסיקליות האירופיות וההשתמשות בנגינות הכנסיה באה כתוצאה מחוסר ידיעה והבחנה בין המקורות העבריים והלועזיים ובהבנת מסורת השירה בישראל. עם תנועת הריפורם בגרמניה מצאו מגמות נכריות אלה גרוי חדש.

מראשוני המתקנים האלה הוא יקובסון בהיכל הריפורמי הראשון שלו בהמבורג, שהשיב לתפלה את השימוש בכלי נגינה, ואת ה„כורל" על פי נוסח הפרוטסטנטים. הקומפוזיטורים שהוזמנו לחבר ספרי המנון לתפלה לבית כנסת זה ולדומים לו היו גויים או יהודים שנתחנכו על ברכי המוסיקה האירופית. אולם הנסיון לא הצליח; המתקנים לא הכירו שתפלת עם עתיק־יומין כישראל עלולה להתבטא רק בהתאם לרוחו.

התיקונים מבפנים בספרות השירה של החזנות נעשו במאה התשע־עשרה על ידי חזנים כסולצר (1804־1890), מאיר הכהן, שמואל נומברג, לואים לוינדוסקי (1821־1894) שאספו את כל עושר החזנות שבעל פה וקבעום בכתב, והוסיפו משלהם. עבודת חזנים אלה הצליחה להעלות את החזנות למדרגה מוסיקלית גבוהה. אבן הפנה הונחה. מאז רבו התורמים שהוסיפו לנכסי העם במקצוע שירת בית הכנסת.

עתה קיימים בארץ ישראל כמה בתי לימוד למוסיקה בערים כתל אביב, חיפה וירושלים. רבים עמלים ליצור צורה חדשה לשירה העברית בארץ ישראל. עד כאן מכילה השירה הארצישראלית יסודות משירת־עם תימנית, ערבית, סלבית (בולגריה, רוסיה, והארצות הבלקאניות). אף ההורה הארצישראלית יסודה האטימולוגי והתכני הוא בלקאני. תנועת יצירה של שירי עם עבריים, פרי התחיה עוד לא התעוררה. העוסקים במקצוע זה מכירים ברור שמזיגה של כל הזרמים ליצירה מקורית עלולה להתפתח ברבות הימים.

שאלת המוסיקה החדשה וצורתה מטרידה את המלחינים החדשים בא"י. הם מוצאים שההארמוניה שהמזרח פיתח במאות האחרונות בסונטות, ובסימפו־ניות, היא נכרית להבעת העם. כפי שהזכרתי למעלה, אחרי חורבן ירושלים לא יצאה השירה בישראל עוד חוץ למסגרת בית הכנסת כמו שעשתה שירת הכנסיה, שהשירה המזרחית נתגלגלה ממנה. לתכלית זו, להרחבת תחום המוסיקה לתורת הארמוניה ומזיגה חדשה להתאימה לחיים היהודיים המלאים בארץ, פועלים משוררים חשובים כזעירה, ירדני, חגז, בין הזקנים, והמון מלחינים בין הצעירים. בודאי לא יתכן שמקום ההתפתחות של המוסיקה המחודשת יהיה בארץ זו. מלחינים אמריקאיים, יהודים מלידה כברנשטין, עכרון, ובלוך לא ראו את החיים

היהודיים בהתחדשותם, וידיעתם במוסיקה העברית מצערה. ומפני הקושי לרכוש ידיעות וחויות יהודיות מסביבה שאינה מטבעה יהודית לא ימשכו יוצרים מוסיקאיים מאליהם למקורות השירה העברית בעבר. אין יצירותיהם של אלה עבריות מקוריות. כדברי בלוך, יצירותיו הן פרי רגשותיו החמים ליהדות ולקנינה בלי שום אחיזה ממשית במסורת שירת ישראל.

כל שירה עממית נוצרת בישוב חי, פעיל, ומבעבע, שיש לו שרשים עמוקים בעבר. יצירות המלחין סמטנה הנאמנים למולדתו יעידו על זה. בין המלחינים העממיים בולטים מוסרגסקי ורמסקי־קורסקוף שמאד היו שקועים בתולדות עמם בעבר ובהוה, ונתנו ביטוי ביצירותיהם המוסיקליות לישות עמם. כמו כן עתיד העושר רב הנונים שעם ישראל הנחיל לבניו בשדה השירה להתבטא בקרקע ישראל. שם יקומו משוררים שמאחדים בקרבם את יצירות העבר עם החיים החדשים המתהווים עתה לבטוי עממי חדש.

פרקי אָבות — והחכם פרנסים בייקן

● אברהם שטרן

לפני אלף שמונה מאות ושבעים ושש שנים נחרבה ירושלים, וחיל רומא משל בארץ. שאלת קיום האומה התעוררה בכל עמקה, מה תהיה אחרית העם, עם בלי ארץ, ובלי ממשלה.

רבן יוחנן בן זכאי עמד בפרץ. הוא נקרא בצדק בפי רבו הלל „אבי דורות הבאים", רבן יוחנן הכיר והבין שעתיד ישראל תלוי באמונה ובתורה — ולכן יסד את הכרם ביבנה, להרביץ תורה לבני עמו, ולחזק את לבם באמונתם.

אלפי צעירים נהרו אליו מכל הארצות, והוא כבש את לבם באהבתו העמוקה לתורה ולבריות.

אחרי ר' יוחנן קם ר' עקיבא להמשיך את שלשלת התורה, ואחריו בא רבי מאיר ששמר על אור התורה שלא יכבה.

ברבות השנים רבו מאמרי חז"ל ודעותיהם. רבי יהודה הנשיא חשב לנחוץ לקבץ ולסדר את דעות חכמים אלו ביחד עם דעות חכמי זמנו ומאתו לנו המשנה.

בסוף הסדר הרביעי נזיקין, של ששת סדרי המשנה, נמצאים פרקים אחדים השונים מיתר הספרים, ששה פרקים של חכמה, משלים, מוסר, דעות ומדות שמסרו לנו אנשי כנסת הגדולה (אבות הכנסת), ולכן נקראה „מסכת אבות".

בשנת 1516 רואים אנו הוספת המלה „פרקי" לאָבות.

לימוד „פרקי אָבות" מצא חן בעיני יהודי הגלות ונתחבב עליהם יותר מספר אחר.

אהבת האומה לספר היתה גדולה כל כך עד שהכניסוה לסידור. מאז נקבע

המנהג של קריאת הפרקים אחר מנחה בשבתות הקיץ בארצות המזרח, ובבוקר בארצות ספרד. באשכנז קראוה כל השנה.

הפרקים מחזקים את לב העם בגלות, ומחנכים אותו לחיים שלמים ומתוקנים.

מחברי רבים יהודים ונוצרים שאבו ידיעות רבות מקוריות מספרי רבותנו, וביחוד „מפרקי האבות". ב„פרק" מצאו מעין לא אכזב של ידיעות על החיים — הדרכים אשר בהם ילכו האנשים החפצים חיי יושר ואמת של היחיד והציבור.

המחבר האנגלי הידוע של ימי הבינים, פרנסיס ביקן, כתב מסות אשר פרסמו את שמו בעולם הספרותי.

בשנת 1625 הוציא בייקן ספר מסות אשר התכוון בו להורות לאדם איך לחיות באופן ישר.

המסות דנות בשלשה נושאים:

1) מוסר
2) מדונה
3) יחס האדם לחברו.

מסותיו של בייקן ערוכות בפרוזה קשה.

ידוע שבייקן היה מלומד בשפות המזרח, וביחוד בעברית. פעמים רבות מביא בייקן פסוקים מהתנ"ך לבסס את דבריו.

יש הקבלה רבה בין רעיונותיו של בייקן, ובין דעות פרקי אָבות, ורצוני להראות בדוגמות ממשיות אחדות שבייקן, כמו חכמים אחרים, למד הרבה מפרקי האבות, והשתמש בהרבה מהמאמרים של ה„פרקים".

חלוקת הנושאים שאנו מוצאים במסותיו, מתאימה לאותה החלוקה של „פרקי אבות", כמו שהראיתי בראשית מאמרי על אודות „הפרקים".

בחבורו: OF STUDIES הוא אומר:

Studies serve for ability in the judgment and disposition of business. For expert men can execute and perhaps judge of particulars one by one but the general counsels and the marshalling of affairs come best from those that are learned.

— (Of Studies 1—3)

אָבות ב"ב — ר' גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר, יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ . . . כל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה ונוררת עון.

To spend too much time in studies is sloth.

אָבות א' י' — אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות.

To use them (studies) too much for ornament is affectation.

אָבות ב' ט' — אם למדת תורה הרבה, אל תחזק טובה לעצמך כי לכך נוצרת.
" " ד' ט' — ואל תעשהו עטרה להתגדל בה, ולא קרדום לחפר בה.

Of Great Place

. . . there is license to do good and evil. The best conditions are not to will or to can.

אָבות ג׳ ב׳ — איזה הוא גבור, הכובש את יצרו. שנאמר „טוב ארך אפים מגבור, ומושל ברוחו מלוכד עיר״.

Good thoughts, though G-d accept them, yet towards men are little better than good dreams, except they be put in act.

אָבות א׳ טו — אמור מעט ועשה הרבה.
״ ג׳ כב — כל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת.
. . . invite help and advices.

אָבות ד׳ ו׳ — איזה הוא חכם, הלומד מכל אדם, שנאמר „מכל מלמדי השכלתי״.
Of Youth and Age —

A man that is young in years, may be old in hours, if he has lost no time.

אָבות ד׳ כ״ז — אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו . . .
Be so true to thyself as thou be not false to others.

אָבות ב׳ א׳ — יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך.

מה גדולה ועמוקה חכמת „אָבות״. יפה אָמר על זה החכם בן בגבג — הפך בה, והפך בה, דכלא בה, ובה תחזא וסיב ובלה בה מינה לא תזוע. שאין לך מדה טובה הימנה.

הסדור בתור ספר לימוד.

מאת דוד סלם

למוד הסדור והתפלה צריך לתפוס את המקום החשוב ביותר בתכנית הלימודים של בתי ספרינו באור התפלה מעשיר את החנוך הדתי יותר מכל למוד אחר. התפלה כוללת בתוכה את עקרי האמונה ואהבת התורה, הרהורי תשובה וקדושה ושאיפות וכליון־נפש לשיבת ציון ולגאולה.

המעולים שבפדגוגים הכירו בערך החנוכי הגדול של התפילות היפות המלאות רגשי דת נעלים. הם הבינו והרגישו כי אין לנו ספר לימוד חשוב, ויקר כסידור אשר גם לשון וגםתוכן כרכים בו.

החסיד ר׳ משה חיים לוצטו ז״ל הוכיח בספרו היקר „מסלת ישרים״ שחשוב לקבוע שעה אחת בכל יום ליחד את לבנו ליראת ד׳, לאהבת הבורא ולתשובה שלמה. חכם בימינו ר׳ זאב יעבץ ז״ל מוסיף שהסדור הוא ספר מלא מוסר נעלה המטהר את הלב ומזכך את הנשמה.

בסדור אנו משתמשים שלש פעמים ביום בקביעות ; מחבר ספר זה הם אנשי כנסת הגדולה ותלמידיהם, חכמי המשנה והתלמוד !

באמריקה, לדאבוננו, הסדור הוא הספר העברי היחידי הנמצא ברוב בתי ישראל. ראוי איפוא להגביר ולהעמיק את רישומי הסדור על הנוער. על המורה הנבון להסביר את הסדור לתלמידיו בכדי שתהיה תפלתם יוצאת מהלב, שהתפלה נקראת עבודה שבלב.

חלילה לתפלה שתהיה בעיני התלמידים כמצות אנשים מלומדה. כאשר המורה מבאר את התפלות לתלמידיו עליו למסור להם את כל פרטי הדינים הקשורים בחלקי התפלה. מלמוד כזה יצא שאף אם ישכחו בעתיד הרחוק את כל פרטי הדינים ישאר במוחם רגש קדושת התפלה שלא ימחק לעולם. כדאי למורה לתבל באוריו על התפלה וערכה באגדות ומדרשים שימשכו את לבם של תלמידיו, באופן כזה ישמש הסדור בסיס חזק לחנוך הנער שיהיה יהודי טוב ונאמן לעמו, לתורתו ולארצו.

על מחסור במורים עבריים בארצות הברית וקנדה

(ניתוח קצר על פי העובדה והנסיון)

מאת צבי ינובסקי

כבר הגיעה העת שכלנו, כלל ישראל בצפון אמריקה, נטפל ונתענין בשאלת חיסור מורים עבריים. וטרם אנתח שאלת החיסור במורים עבריים בין באמריקה ובין בקנדה, אציין את העובדה שיש עכשיו צרך רב במורים. הדרישה גדולה למלא את מקום המורים החסרים על ידי אחרים מסורים למשרתם ולתפקידם. ואומר אנכי, בדאבון נפש, שדור המורים הישן, כלומר אלה שסיימו בתי מדרש למורים בפולניה, ברוסיה וכו׳, ושסביבתם הכלכלית והחברתית, היתה אחרת לגמרי מזו שלנו, הולך הלוך ופחות מחמת זקנה או מחלה, או מחמת נמוקים וטעמים אחרים. ועדיין לא יצא פרחו של דור המורים החדש שימשיך בכל מרצו וכוחותיו את עבודת הדור הישן הנפסקת.

סבות זקנה וחולי הן מן הבלתי נמנעות, ולכן אם יתפטר מורה ממשרתו מחמת סבות אלו, אין להתאונן על התרוקנות מקומו. אולם אילו היה המחסור במורים תלוי רק בסבות כאלו, היה אחוז החסרים או המתפטרים בלתי ניכר בהשואה אל דור המורים החדש שהיה ממלא את מקום המתפטרים. בלתי נמנע הוא שבין מסיימי בתי מדרש למורים ימצאו לכל הפחות, יחידים שיתכלכלו ממקצוע ההוראה, ושיבואו לעזרם של המורים המתפטרים. אבל המחסור במורים גדול הוא עכשיו הרבה יותר ממספר המתפטרים מחמת זקנה, וחולי. ונוסף על זה נפגשים אָנו בהרבה בתי לימוד בהנהלה רודנת, או במלים יותר פשוטות, במנהלים משונים שגמרו בדעתם לעשות כרצונם בבית ספרם. אלה הם, לפי דעתי, עוכרי הנוער היהודי. אלה אינם דואגים כלל למצב המורים שישנם תחת הנהלתם, אלא אדרבא, מתרחקים הם מן המורים מלבוא אתם בקשרים חברתיים ומלהועץ

אתם בענינים הנוגעים בתכנית הלימודים ובקיום המוסד עצמו. ולרגלי כן, נואשים כמה מורים ממעמדם, או שפוסקים מללמד, או שעוברים לבית ספר אחר שיש בו תנאים נוחים יותר. נפגשתי בטפוסים כאלה שמטרתם היא לנצל את המוסד העברי. תומכי מוסדות כאלה אינם רואים את הרקבון הנעשה על ידי מפקחים כאלה שהזכרתי לעיל. לכן הגורם הראשי והכי חשוב לחוסר מורים בבתי לימוד הוא, לדעתי, ההנהלה הגרועה שנמצאת לרוב בערים קטנות. ראשית כל, צריכים להסיר מנהלים כאלה ממשרתם ולהושיב במקומם אחרים שיפקחו על בתי הלימוד כהגון וכראוי. עכשיו אגע בגורם השני שגם הוא תופס מקום חשוב במחסור במורים עבריים. לעת עתה, מתרבה משנה לשנה מספר התלמידים בבתי הלימוד, ביחוד בקנדה. למספר המתוסף מתקופה לתקופה דרוש מורים. נסגרו כמה בתי תלמוד תורה, שזה רק נוסדו במערב קנדה מפני שרבו התלמידים שאין בשבילם מורים. לכן מוטלת חוב ההוראה על מסיימי בתי מדרש למורים, כאילו יצאה פקודה משמים וגזרה על דור המורים החדש שכך יהא גורלם. כל אלה המסיימים בהוה ובעתיד קרוב צריכים להקים דור מורים חדש. ובאמת אין לפתוח פה כנגד המצב הכלכלי של מורה בימינו אנו. המורה של ימינו מרויח סכום כסף הגון ולא מוטל עליו עול כבד. אבי, ע"ה, היה גם כן מחנך בישראל, שקבל את תעודתו בתור מורה באירופה. שם הקיפוהו דאגות הכלכלה והמחיה, וכשנתרחק מפרעות רוסיה עבר לקנדה והתישב שמה בתור מורה עברי. אף על פי שמשכורת המורים בימים ההם, וביחוד בקנדה, היתה נמוכה מאוד, החריש אבי וחרק שן. לא הרים קול מחאה נגד המוסד שבו לימד. למה? מפני שבטרם סיים בתור מורה למד וחזר על לימודיו מתוך עונג ואהבה, וכשקיבל את תעודתו בתור „מחנך עברי בישראל" תקע את עצמו בשדה הלימוד וטיפל הרבה בספרות העברית מחמת התענינותו התדירה בשפה העברית ובלימודים העבריים. עתה, כשדור המורים החדש חי בשלוה ובבטחון; שום דבר לא יחסר לו; למה ימעיל מעל בעמו כשיסיים בתור מודה ויטה למשרה אחרת בשעה שקול קורא למורים ? כן הוא הדבר. הרבה ממסיימי בתי המדרש למורים מסתכלים בעולם החמרי ומזניחים את ידיעותיהם שרכשו להם בלימודים העבריים. לפי דעתי, אשם הוא העולם החמרי שמשטה לבות הרבה מסיימים למקצועות אחרים. האם זה שכרם וזו תעודתם ? למה יבדלו הם מקרב תנועת המורים ויסורו למקצועות אחרים, כדי להרויח יותר ולעמל מעט ? היחסר להם דבר בתור מורה עברי, ביחוד כשהוטב מצב המחנך העברי בהרבה ? האם יש להם אותו הרוח וההתלהבות שמסמנים את דור המורים הישן ? איך יעיזו פנים להשביע את רצונם בזה שיתלו את תעודותיהם בחדרם ? האם בזה יצאו ידי חובתם בשעה שזקוקים למורים כמעט בכל עיר ועירה ? הם צריכים להמשיך את השרשרת שבין דור המורים הישן ובין המחנכים החדשים המעטים, לבל תנותק. המחסור במורים עבריים פינה דרך להתחפשות אנשים למורים בשעה שאינם ראויים לכך. זקוקים עכשיו בתי הספר בארצות הברית ובקנדה למורים מומחים שמצטיינים במקצוע עברי ידוע. לא רק שיש חוסר במורים מומחים אלא נוסף על זה ישנה גם דרישה למורים פרטיים. כעת, בשעת הדחק, מוטלת האחריות על דור המורים החדש לסתום את הסדקים והפרצים שנבעו בחומת החנוך מחמת חוסר מורים. העבודה במקצועות החנוך העברי מרובה עד מאד, ועל דור המורים החדש לא לשהות יותר, אלא לפעול מיד, כי אם לא עכשיו, אימתי ?

חילים יהודים בנטל — (ברזיליה)

מאת דוד סטרין

בצפון ברזיליה סמוך לעיר החשובה רציפי, ששם נוסדה הקהילה היהודית הראשונה באמריקה הדרומית, נמצאת העיר נטל. לפני המלחמה לא היתה נטל חשובה ביותר, ובהרבה מפות אין שם זכר לשמה. כאשר פרצה מלחמת העולם השניה, ונטל היה המקום היותר סמוך לדקר, שלחה אמריקה לאפריקה חילים ומלחים רבים לברזיליה ובעיקר לנטל. בשנת 1942, היו בנטל יותר מחמש עשרה משפחות יהודיות. כמעט כולם היגרו מפולניה או מרומניה אבל בניהם ובנותיהם היו כבר ילדי ברזיליה וכמעט לא שמעו לשון אחרת אלא פורטוגלית. בין חילי אמריקה באו יהודים רבים. יהודי נטל עוד טרם לא הכירו את יהודי הצבא האמריקאי עד קרבו הימים הנוראים.

יום אחד נכנסו שני מלחים לחנות של יהודי ושאלו אותו אם יש בית כנסת במקום הזה, ואם יש אפשרות שהחילים והמלחים יתפללו שם בימי החג. ביום נודע הדבר לכל הקהילה ומיהרו להכין את בית הכנסת כדי לקבל את אחינו מאמריקה בסבר פנים יפות. אנשי הקהילה היו מאושרים — זאת היא הפעם הראשונה שיהיו להם אורחים לחג כאלה. סוף סוף בא הלילה החשוב. בית הכנסת חקטנה היתה מלאה אור ושמחה ובה ישבו, דברו ושחקו עם יהודי נטל יותר משבעים איש. חילים, מלחים, וקצינים של אמריקה.

קצין אמריקאי, בחור ישיבה, התפלל ועבר לפני התבה. בהסטוריה של יהודי נטל לא היתה תפילה מלאה אושר ורגש כמו בלילה הזה. אחרי התפילה הקריא קצין אחד את שמות החילים, וכל משפחה לקחה עמה חיל אחד, שנים, ושלשה ויותר. המשפחות העשירות לקחו עמם יותר מעשרה. ביום הבא באו כלם אל בית הכנסת ועוד הפעם היתה לנו תפילה של אשר ואהבה עם האורחים היקרים האלה. אחרי התפילה הלכו החילים לבתי היהודים שהיו בלילה. ככה היה גם בליל יום הראשון וביום ב׳. אחרי ראש השנה היו החילים היהודים של אמריקה ויהודי נטל לידידים טובים ותמיד הלכו לביתם ולחנויותיהם.. בכלל, לחילי אמריקה היו עתה ידידים נאמנים בצפון הרחוק של ארץ ברזיליה.

ביום הכפורים ההוא באו כל החילים לבית־הכנסת ובפעם הזאת באו גם כן חילים חדשים. אחרי התפילה הלכו כלם לטיל בגני העיר. נפלא ובהיר היה הלילה. ביום הבא היו כלם בבית הכנסת ואחרי תפילת נעילה הזמנו כלם עוד הפעם לבתי היהודים כדי לשבור את הצום. רגש הידידות בין יהודי נטל ואמריקה הלך וגדל. בכל פעם שחיל יהודי היה בא מן מחנה, העירה, ליום חופש, מיד היה הולך לחנות היהודי שבביתו היה בימי החג, ויהודים אחרים היו. מתאספים בחנותו ומדברים, האמריקאי מספר על אמריקה והם על ברזיליה. פעמים הולכים לשתות בקבוק שכר. כאשר היו באים חילים חדשים הם היו גם כן הולכים אל חניות היהודים ואחר כך אל בתיהם, וככה כל חיל יהודי שהיה בא לנטל היה מתרועע מיד עם יהודי העיר. רבים היו נוסעים למקומות אחרים, לאפריקה או בחזרה לאמריקה והיו לוקחים את הכתובת של ידידיהם בין יהודי נטל והיו כותבים להם.

ככה עברה השנה הראשונה של החילים היהודים של אמריקה עם יהודי נטל. אחר זמן מה כאשר כבר היו בנטל הרבה חילים יהודים בא רב־צבאי באום מניו יורק. הוא עשה ידידות עם הקהילה היהודית בנטל. ובחג הפסח הראשון לבואו עשה סדר גדול בשביל כל הקהילה היהודית ובשביל כל החילים והמלחים והקצינים של אמריקה. רב באום ישב בראש והשמחה היתה בלי סוף. אני בטוח שבכל ההיסטוריה של יהודי ברזיליה לא היה מעולם סדר כזה. הסדר השני היה בבתי היהודים והחילים הזמנו. הרב באום ראה מצב יהודי ברזיליה שלא היה אפילו תלמוד תורה או בית ספר יהודי אחד, והדור החדש של יהודי נטל לא ידע אפילו לקרא ולא רק לדבר יהודית. מה עשה ? בעזרת ה„דזשואיש וועלפעיר באארד", בניו יורק, קבל ספרים עבריים, וחומשים וסידר בית־ספר לכל ילדי היהודים גדולים או קטנים. המורה היה מר אברהם ליפמן, ואני עזרתי לו. בית הספר הלך וגדל וסוף־סוף ידעו ילדי נטל לכתוב, לקרא ולדבר מעט יהודית ועברית, וגם פסוקים אחדים מן החומש.

החילים האמריקאים עם הרב באום בראשם עשו תמיד משתאות בשביל יהודי נטל במחנה שלהם או ב„יו־אס" וגם היהודים של נטל עשו משתאות בשביל החילים היהודים. בבית־כנסת היה בית־הספר היהודי, וגם אולם למשתאות.

בסוף 1945 באה השמועה הרעה שכמעט כל החילים היהודים שעוד נשארו יסעו בקרוב הביתה. הרבה כבר נסעו ורבים היו נוסעים. בראש השנה וביום הכפורים של 1945, רוב החילים והקצינים שהיו בבית־הכנסת היו חדשים. היו אנשים שבאו משדות המלחמה באירופה והיו בדרך הביתה. החילים העתיקים נראו מעטים מאד ואפילו אלה כבר היו מכינים לנסוע הביתה. לב יהודי נטל נשבר יותר כאשר הגיעה השעה שהרב באום הלך לנסוע הביתה. בבית הספר או בבית הכנסת יש על הקיר תמונה גדולה של האיש שהביא יהדות לצפון הרחוק של ברזיליה. יהודי נטל עשו לו משתה גדול, משתת הפרידה, ובעוד שני ימים עזב את ברזיליה. רבים מיהודי נטל בכו מרב צער. עתה יש עוד חילים אמריקאים בנטל. אפשר שיש ביניהם יהודים ואפשר לא. תור הזהב עבר. אבל שלשת השנים האלה לעולם לא נשכחו. הן כתובות בספר הזהב של קהילת נטל למזכרת עולם.

כשנשא מנשה את כוס היין בפסח ואמר „הוציאנו מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה" היה לו עוד טעם לתת שבח והודיה מלבד יציאת מצרים. הוא גם הודה על שנתפטר זה כבר מן „השעבוד הרביעי" שעבוד הצבא אחר שלש שנים של תלאות וצרות. כשקרא את האגדה הופיעו זכרונות של ראשית ימי חילות לעיניו ופתאום והוא נרדם . . .

כשקבל מנשה את מכתב הברכה מהנשיא מארצות הברית קדרו עיניו. שבוע אחר קבלת המכתב נסע מנשה למחנה הכינוס, מחנה דיקס. כשירד מנשה ושאר החניכים ממסילת הברזל, עמד סרגנט וערך את כולם שורות שורות, וצעדו אל המסעדה לסעד לבם. בפתח עמד קורפורל וחלק לכולם שעברו כצאן תחת השבט כריך כתלי חזיר ובקבוק חלב. כשהגיע תור מנשה אמר להמחלק : „תן לי בקבוק החלב והחזיר קח לך, ולא תאמר אני השבעתי את מנשה". המחלק הביט אליו בעינים תמהות כאילו רצה לומר „המטורף אתה או סתם משוגע". אחר האכילה הלכו כלם בתהלוכה אל התיאטרון לראות קולנוע על „סעיפי המלחמה" שהם השולחן ערוך של החיל ועל מחלת העגבים. אחר הקולנוע צעדו בתהלוכה אל המחסן לקבל בגדי המלכות בגדי השרד. הם הוכרחו לחכות יותר משעה בתור לקבל את הבגדים מפני שלחכות בתור זה אחד מהשלשה העקרים של חיי הצבא. השנים האחרים הם לעשות עתקות מכל דבר ולהטיל את האחריות על אחר. על כל דבר מחכים בתור: לאכילה, וקניה, לתספורת ואפילו ל„אשר יצר". במחסן עמד סרגנט ושאג כאריה : „הסירו הבגדים הצואים מאליכם ונלבש אתכם מחלצות ! " פלאי פלאים איך הצבא מזמין יחד איש בעל בשר ושמן עם מכנסים קצרים וצרים או איש דל ודק עם אדרת ארוכה ועבה. מנשה ושאר החניכים לבשו הבגדים שאינם הולמים אותם והרגישו שהם במצור ובמצוק. כיון שהיו עסוקים בענין קבלה נתנו להם עוד דבר לקבל, וזה המחטים שדקרו בזרועותיהם כדי למנות כל מיני קדחת, שחפת, ודלקת. מבהלים ודחופים שבו „השקים העצבים"* אל הקסרקטין שלהם ונפלו על מטתם עיפים ויגיעי כח. למחרת בבוקר השכם עוררו את כל החניכים והיה עוד „סדרה" לעמוד בתור, ועכשיו הם הלכו בתהלוכה אל האולם, להבחן לאיזה עבודה ראויים יותר. תמוה הדבר איך לבלר, בחיים האזרחיים נעשה בצבא מכונאי ונהג טבח. אבל אין מקשין על הצבא. בששבו החניכים ובתוכם מנשה אל הקסרקטין מצאו כבר רשימה של שמות אלה שיש להם מחר עבודות שונות לעשות. שיטת הצבא היא שהבטלה מביאה לידי זימה, לפיכך כדי להשמיד את היצר הרע של הרגשות החפש צריכים לשבר את הגוף בעבודות פרך כמו, להשליך פחמים אל התנור, לשפשף ולנקות את כל הסירים היעים והמזרקות של המטבח משומן החזיר, או לנקות כראוי את בית הכסא וכדומה. אין סוף לעבודות שיכולים לבדות. כמובן שמנשה נבחר לנקות את בית הכסא. כשגמר את העבודה והזיעה נטפה ממצחו נפתח הדלת פתאום ולוטננט וסרגנט נכנסו והסרגנט קרא לפני הלוטננט „אברך", ועברה במנשה צמרמורת. הלוטננט שפשף אצבעו על התקרה ואמר „קלגס מנשה, יש עוד אבק,

חזור על כל העבודה עוד הפעם". הרגשת של התעלפות תקפה את לבו. כשגמר מנשה את העבודה עוד הפעם סחב את גופו הנשבר אל החנות הכללית של הצבא וקנה כוס שכר גדולה ושפך את דמעותיו בתוך כוס השכר. אבל וחפוי ראש שב מנשה לקסרקטינו ונפל על מטתו ותרדמה נפלה עליו. ממרום ריחמו על מנשה ונעשה קץ ליגוניו כי למחרת נרשם מנשה שהוא נוסע.

כשהקיץ מנשה מתרדמתו על שולחן הסדר, עמדו בני המשפחה ב„חסל סידור פסח".

מה אומרים עלינו שונאינו ואוהבינו

גדליהו וואלף

„זה 1800 שנה שדם ישו בראש היהודים. גורשו מיהודה, בלי מולדת, בלי מעון, זוים בין זרים, שטומים והדופים, נדדו מגוי אל גוי, בנשאם עליהם את האות הברור של קללת אלהים. כקין, מסומן באות טמיר, יוסיפו לנוד עד סוף העולם". דברים אלה לקוחים מן הספר „ביב היסטורי" של הכומר ריכרד גילמור. לספר יש הסכמות מאת אפיפיור, אגודת חשמנים, הגמונים, ועוד. וזה יותר מששים שנה שלומדים ספר זה בבתי־ספר הקתוליים באמריקה.

מרטין לותר הגרמני ואבי הפרוטסטנטיות כתב נגד הקתולים היינו : „אם אנו מענישים גנבים בצינוק, גזלני־יער בסיף, ומינים באש, למה לא נתנפל על אלה האכזרים, החשמנים והאפיפיורים, ועל כל החבר הרומי הסדומי ששיחתו עד היסוד את כנסיות אלהים ? למה לא נסתער עליהם בכל נשקנו ו(למה לא) נטבול את ידינו בדמם ? עם מינים אין מתווכחים, אלא צריך לדונם אפילו בלי משפט, ובעת שנצלים באש, צריכים המאמינים (הפרוטסטנטים) לגשת למקור כל הצרה הזאת ולרחוץ* את ידיהם בדם ההגמונים הקתולים והאפיפיור שרק שטן מתחפש הוא".

יוליוס שטרייכר, שונא היהודים, הגן על עצמו בבית משפט נורנברג ואמר שגם מרטין לותר עשה תעמולה נגד היהודים „ולו חי בזמננו, היה נידון באותו בית דין". בעיתון יומי קתולי נכתב שאשמת ההיטלריות בראש מרטין לותר, על מריבה זו שבין שתי כתות נוצריות אלו יש לקרוא דברי החכם ש„שקר אין לו רגלים", וכי ישאלו אם כל הכתות שקר, אם כן, איך הן מתקיימות ? יש להשיב : הן מתקיימות באמת שאומרות אחת על השניה.

בשנת 1935, יצא לאור באנגלית הספר „הטרגדיה הנוצרית־היהודית" של ד"ר קונרד הנרי מיאלמן, פרופסור לתולדות הנצרות באוניברסיטה של קולגיט. המחבר כותב : „מזכירים כל מיני סיבות שגורמות לאנטישמיות : הבדלים כלכליים, מדיניים, וגזעיים. ולכל הסבות הנ"ל יש חשיבות מועטת. עקר העקרים

הוא ההבדל הדתי, בפרט, כי היהודים נחשבים לרוצחי ישו הנוצרי. זהו השרש היסודי של האנטישמיות בארצות הנוצריות. ההיטלריות, עם תורתה הגזעית לא היתה יכולה להתפשט במהירות כזאת בגרמניה לולא ההוראות הנוצריות הדתיות הניחו את היסוד. הגורם הדתי הוא הכי חזק, אם „לא היחידי" !

בספר „נצרות לפנים והיום" של שרל גינבר* פרופסור לתולדות הנצרות באוניברסיטה של פריז, אומר המחבר בפרק האחרון ש„אומות אירופא, על פי האמת, לא היו נוצרים מעולם". נצרותם היתה מתחלה מורכבת מאליליות, הוא אומר, וכך הוא אפילו בימינו.

אמרי ריוז** בספרו באנגלית „נתוח של שלום", בדף 76 אומר ש„רציחת המונים, ענויים, רדיפות ונגישות שאנחנו רואים באמצע המאה העשרים, מוכיחות על פשיטת הרגל המוחלטת של הנצרות בתור כח תרבותי, כשלונה בתור מכשיר לרסן את התאוות הנמוכות האנושיות וגם לשנות את האדם לבן דעת חברתי. הברבריות ורציחת המונים בכל העולם אינה יכולה להחשב כמעשי אנשי גסטפה סדיסטיים בלי יראת אלהים ומספר מאמינים בשנתו קנאים. זה נעשה על ידי אנשים רבים מבני לאומים רבים המקרים את הכנסיות. והמעשים האלה שכמותם לא נמצא בכל ההיסטוריה של התרבות המערבית, ושאליהם התיחסו בסבלנות, ולפיכך הוצאו לפועל בהסכמה סבילה של כל דת נוצרית מאורגנת".

הדתי* השויצי, אמיל ברונר, פרופסור בצוריך, בספרו על ישו הנוצרי, „המתוך" (דער פארמיטלער), שיצא בשנת 1927, אומר, בדף 504, במהדורה האנגלית, ש„אפשר לקבל את הדעה מהשקפה הסטורית, שהנצרות היתה כשלון מוחלט. נוצרים אמתיים יהיו האחרונים להלחם בזה . . , אפילו בתפקיד לנצר את הנוצרים בעצמם לא הצליח ישו הנוצרי" !

הנוצרי האדוק, ארנסט רייט*, פרופסור של תנ"ך בסמינר הדתי מקורמק, כתב ספר בשנת 1944 בשם „די טשלנזדש אוף איזאעל'ס פעיטה", ובו הוא אומר שהנצרות צריכה לשוב לתנ"ך של היהודים ולקבל מושג אמתי של אלהים. הוא מוסיף (דף 48) שיחד עם ישי הנוצרי וכל התורה הנוצרית „שכנענו את עצמנו שזהו עולם יקר, ואין ממה לפחד. אלהים ? — אב נפלא, טוב יותר מדי מלהשיב פנינו ריקם. ומנומס יותר מדי מלהענישנו בשביל עברות".

הפרופסור ולטר הורטון, בספרו שיצא לאור בשנת 1943, „דת במעבר"** אומר, בדף 134, ש„הצדק עם חברינו היהודים כשהם אומרים שאם במשיח מכוונים אנחנו לאותו שיביא את תור הזהב, מוזר הדבר מאד שקוראים אנחנו (הנוצרים) את ישו הנוצרי משיח. הוא לא הוציא דבר לפועל . . , אריסטו, גליליו, וקרל מרקס פעלו יותר ממנו לגאולת האנושיות במדה ידועה".

גר הצדק, אימה פליר, שלמד להיות כומר קתולי בנעוריו, מיעץ ליהודים בספרו „המקדש הנעלם"*- „יש לכם אוצרות שאינכם מכירים או שבהם אינכם יודעים איך להשתמש, ולא רק משאירים אתם את ירושת אבותיכם הרוחנית בלתי פוריה, לפעמים אתם קופצים את עיניכם ברצונכם החפשי מהבנת יד ה' בהסטורית ישראל. אימתי תעשו למכשיר מרגיש בעבודה שאלהי אבותיכם חפץ שתצליחו בעולם הזה?"

„תיאודור הרצל"

מאת ישראל טשרני

מבוא

חמשים שנה אינן מהוות תקופה ארוכה בחיי עם החי ומתפתח. במשך השנים האחרונות ארץ ישראל השוממה נהפכה לחיה ויוצרת. מאות ואלפים נספחו לתנועה הציונית, אשר הרחיבה את מצודתה, ופעלה גדולות. כיום עומדים אנו על סף מקרים גדולים בגשום הרעיון הציוני.

המדינה היהודית אשר עליה חלם הרצל ומסר את נפשו על גשומה, אינה עוד חזון לעתיד הרחוק. אנו עומדים על סף מדינה יהודית. חלומו של הרצל קרוב לממשות. באמת צדק באמרו „אם תרצו אין זו אגדה". המדינה העברית אינה כיום אגדה. היא קרובה להתגשם בימינו אלה. הרצל הנהו מיחידי הסגולה בעולם שרעיונם קרוב להתגשמות. הודות לסם חיים חדש שנפח ד"ר הרצל ב„עצמות היבשות" של ישראל, זכרונו של ד"ר הרצל יהיה נצחי כנצח ישראל עצמו.

„חיי הרצל"

בנימין זאב הרצל נולד בשנת 1860 בבודפסט. הוא היה בן לסוחר אמיד. סמוך לביתו התנוסס היכל ריפורמי, ששם היה הרצל סר לעתים תכופות. רבים הם הטועים בפרט זה, וחושבים כי מעולם לא נתחנך הרצל על ברכי היהדות. האמת נתנה להאמר, כי עד הגיעו לגיל עשר בקר בבית ספר מכין יהודי. בביתו עקרי הטקסים הדתיים נערכו, והרבה מטקסים אלו נחרתו ונרשמו על לב בנימין הצעיר.

בעזבו את בית הספר היהודי, נכנס הרצל לבית ספר ריאלי. כבר אז בימי שחרותו טעם טעם האנטישמיות. במאמר קצר על חייו הוא כותב 1) :

„עד מהרה אבדה לי אהבתי הקודמת ללוגאריתמים ולטריגונומטריה משום שבבית הספר שלט כיוון אנטישמי מובהק. אחד ממורינו הסביר פירושה של המלה עכום (heathen) ואמר : „על העכום נמנים עובדי האלילים, המושלמים, והיהודים ! ".

כנראה שבימים ההם למד הרצל להוקיר במקצת את היהדות. בביאוגרפיה המצוינה שנכתבה ע"י אלעקס ביין 2), המחבר מוסר כי בגיל שתים עשרה קרא

1 תיאודור הרצל, נאומים ומאמרים : ציוניות. הוצאה מדינית, תל־אביב 1937

2 Theodore Herzl, Alex Bien Jr. Maurice Samuel; Phil. Jewish Pub. Society, 1940.

הרצל בספר גרמני על משיח היהודים. זמן קצר אחרי כן חלם הרצל כי המשיח, אדם הדור פנים, זקן, ושב, נשאו על כנפי הרוח. בשמים נפגשו במשה רבנו. המשיח פנה אל משה ואמר : „לילד זה התפללתי, בו תלויות תקוותיני".

אולם אחרי שנת הבר־מצוה שלו התמסר ללמודיו ונתק את כל קשריו הקלושים עם היהדות. כאן אנו קוראים על שנים מספר של טלטולים מבית ספר לבית ספר, ועבודה אינטנסיבית בחוגי מכללות שונות. בן עשרים וחמש, נעשה לעורך דין. סוף סוף הקדיש הרצל את עתותיו לספרות. בזמן קצר הצליח להוציא לאור כמה מחזות מוצלחים ולהתקשר עם כמה עתונים חשובים. לבסוף הוזמן הרצל למשרה ב NEUE FREIE PRESSE אחד העתונים הנכבדים ביותר בכל אירופה

בזמן שהגיע הרצל לפריז, מקום מושבו כעתונאי של ה NEUE FREIE PRESSE עוד טרם נפוצה האנטישמיות, ולא הגיעה למדרגה של תנועה. אבל היו באנטישמיות זו גרעינים של ארס ורעל, ושנאת עולם לעם עולם. בתור עתונאי היה על הרצל לחקר ולדרש את המתחווה, וכמובן נתקל בפרובלימה היהודית.

הוא קרא את Duhring (3 ו Drumont (4. הוא בקר בבתי דין שונים. בשנת 1892 כתב מאמר על „האנטישמיות בצרפת". רק מחשבות ורעיונות מפוזרים נצנצו במוחו, רעיונות בצורה בלתי ברורה. אולם, עברו שנים והרעיונות נתבררו, ונוצר ספר „מדינת היהודים".

באותה תקופה קרא הרצל על הפתרון הציוני והתנגד לו. בבקורת על הספר : "Femme de Chuts" הוא כותב : „היהודי דניאל מתאוה למצא שוב את מולדת אבותיו, ולקבץ את נדחי עמו לשם. אולם, הלא טפוס דניאל ודאי יבין כי ארץ ישראל אינה חשובה יותר ליהודים. אף אם ישובו לארץ מולדתם, יוכחו לדעת עד מהרה כי אין מקומם שם. דורות, דורות, נפוצים הם בארצות שונות. הצד השוה שבהם הוא הסבל והעוני".

בסוף שנת 1894 נמצא הרצל בבית פסל. השיחה נסבה לבעיה היהודית. הרצל פנה לחברו במרירות רבה ואמר : „אי אפשר לנתק ולהפריד בין העם היהודי והגיטו".

הרצל נרגש ובהתלהבות שב לביתו. הרעיון להמחזה „הגיטו החדש" נוצר. ברעיון זה התגלה היהודי שבהרצל.

והנה משפט דרייפוס, אשר שמש כחוליה אחרונה בשלשלת התפתחות הבנתו ורעיונותיו של הרצל. הכל היו בטוחים כי אשם הוא דרייפוס. יום יום השחירו הכותרות ב Libre Parole כל יום גברו הצעקות על דרייפוס היהודי. אולם כל עוד היסיף ההמון הפרוע לצעוק „מות ליהודים", וכל עוד חרפו וגדפו לשמע שם דרייפוס, נתגברה בהרצל ההכרה כי לא במהרה

3 Eugen Duhring : Jewish Problem as a Problem of Race, Morals &
4 Drumont : La libre Parole

תפתר השאלה היהודית. הרצל הבין לדעת כי צעקות ההמון כנגד דרייפוס היהודי, מכוונות כנגד כל העם היהודי. הצרפתי, המצהיר על חפש, שויון, ואחוה לא במהרה יישר את דרכיו העבותים.

האנטישמיות התפשטה בכל הארץ. בבחירות העירוניות נבחר מספר רב של אנטישמיים. השנאה גברה מיום ליום. ב„רייכראט" האוסטרי קמו מהומות ומחאות כאשר נציג יהודי עלה על הבמה.

כאן נפתחה תקופה חדשה בחיי הרצל — תקופת פעולה מדינית. בראשית החדש מיי 1895 פנה ד"ר הרצל אל בארון הירש שסדר באותו זמן ועידה ליהודים חשובים לשם המחשת רעיון התישבות ב Argentina. במכתבו אל הירש הרצל פנה בפעם הראשונה לנדיב לשם ישוב בארץ ישראל!

לאמתו של דבר, מכתב־זה השפיע על הרצל יותר מעל הירש. באותו זמן שכתב הרצל לבארון, רשם ביומנו כדברים האלה:

„זה זמן מה שאני מתעסק בעבודה חשובה מבלי שיעור, דמותה כדמות הלום, רעיון זה חודר לתוך נפשי ומשפיע על כל הוויתי. הוא משכר אותי . . .

וכאן . . . הבחור אשר דמה בלבו כי נשאו המשיח על כנפי הרוח וספר למשה „לילד זה התפללתי" — הבחור התבגר ויהי לאיש — ונוצרה „מדינת היהודים".

„איני זוכר" כותב ד"ר הרצל, „שכתבתי משהו מימי במצב רוח מרומם כל כך, כמו שכתבתי ספר זה. היינה אומר ששמע את משק כנפיו של נשר מעל ראשו, בשעה שכתב מספר מסויים של קשרים. גם לי נדמה היה שאני שומע מעין משק כנפים מעל ראשי, בשעה שכתבתי ספר זה. עבדתי בו כל יום עד שתש כחי לגמרי".

בדעתו של הרצל היה לחלק את חוברתו הקטנה בין חבריו. „מתחלה" הוא ממשיך, „חשבתי להפיץ את החוברת הקטנה שלי על פתרונה של שאלת היהודים רק באופן פרטי בין ידידי, רק אחרי כן החלטתי לפרסם ברבים את השקפותי. לא היתה לי כונה להתחיל בתעמולה אישית לטובת הענין היהודי. רב הקוראים יתפלאו לשמע כי מתחלה סלדתי בפרסום זה. חשבתי שכל הענין לפי עצם מהותו מחייב פעולה, אבל לא ויכוחים. תעמולה פומבית צריכה היתה לשמש רק כאמצעי אחרון להודיע על הענין ברבים, לאחר שיסרבו לשמע לעצתי, שתנתן באופן פרטי, או ימנעו מללכת בדרך זו".

הרצל מתאר איך שאחד מחבריו בקראו ספר זה געה בבכי. לדבר טבעי חשב הרצל התרגשות זאת. הלא גם הוא יהודי. לתמהונו אולם, הסביר לו חברו כי חושב הוא כי נטרפה דעת הרצל, סיים דבריו וברח! כאלה וכאלה היו התגובות לספרו. רעיון מדינת היהודים קנה לו תומכים, אף מצא לו אויבים. בין המוחים כנגד ספר הרצל עמדו ביחוד הרבנים הריפורמים של גרמניה. רבנים אלו, ראשי תנועת ההתבוללות, החיים על פי „למה יאמרו הגויים" חשו סכנה צפויה לכל האידיאולוגיה שלהם בספר הרצל. כל מגמתם היתה להתרחק מהיהדות, מהעשר התרבותי, מהטקסים הדתיים, ולהתבדל מהיהודים. בגרמנים חשבו את עצמם, גרמנים מבטן ומלדה!

העתונות הגרמנית וביחוד העתונות היהודית הגיבה באופן שלילי לרעיון

הרצל. ב NEUE FREIE PRESSE למשל, לא נזכרה כלל הצעת הרצל, אולם על לב ההמון היהודי נתחבב הספר. מעטים היו הטופסים שהגיעו למזרח אירופה, אך שמע החוברת ושמה המגנטי . . . „מדינת היהודים" כבש לבבות, והצית אש תקוה לעתיד בלב כל. סוף סוף הופיע אדם על האפק היהודי, אדם בעל ערך והשפעה, אשר נשא את דגל היהדות ברומה !

אמנם ספר „מדינת היהודים" לא מיוחד במינו. יהודים אחרים קדמו אותו. כבר יהודה ליב פינסקר, רופא ב ODESSA כתב משא מצויין על הסבות הגורמות לאנטישמיות (Auto Emancipation) והציע ליהודים להתאחד ולפעל בכחות משותפים. משה הס כתב Rome & Jerusalem פרץ סמולנסקין ואליעזר בן יהודה הטעימו את ערך הלשון העברית והתישבות בארץ, כיסודות לתחית העם היהודי. נוצרה תנועת חבת ציון. ד"ר הרצל היה הראשון אשר דבר וכתב על הבעיה היהודית כבעיה מדינית. הוא היה הראשון אשר נטע גאון לאומי בקרב המון ישראל.

בהקדמתו לספר „נאומים ומאמרים" 5) מאת הרצל, כותב הפרפסור יוסף קלויזנר : „מי שיחקור בתשומת לב הראויה אחר השתלשלותה של חבת ציון במשך שבע עשרה שנות קיומה עד הרצל, בעל כרחו יכיר ויודה בהנחה זו : כמעט אין שום דבר בציוניות, שלא היה קודם לכן בחבת ציון.

„ואף ע"פ כן, הדוש גמור היתה הציוניות, משום שנוספה עליה המלה „מדינית". הטעמה זו נתנה לכל הרעיון הציוני מהלך חדש ונטיה חדשה, שלא פסקו ולא יפסקו עד עולם.

„חבת ציון — למה נכחד — תנועה של קרן זוית. מגמותיה היו רחבות כאותן של הציוניות המדינית. אף היא חלמה להקים את „סוכת דוד הנופלת" אבל היא ראתה את עצמה כענין יהודי בלבד, כענין חשוב ביותר של היהודים, אבל סוף סוף כענין פרטי של עם ישראל.

„הרצל בא והוציא את התנועה הלאומית העבריה מקרן זוית שלה, מימי הרצל ואילך נעשתה מדינית לא רק הציוניות, אלא אף היהדות כולה. ומכאן — הרחבות הגדולה ורום המעוף של הציוניות המדינית לעומת קטנות ההשגה וקטנות השאיפה של חבת ציון.

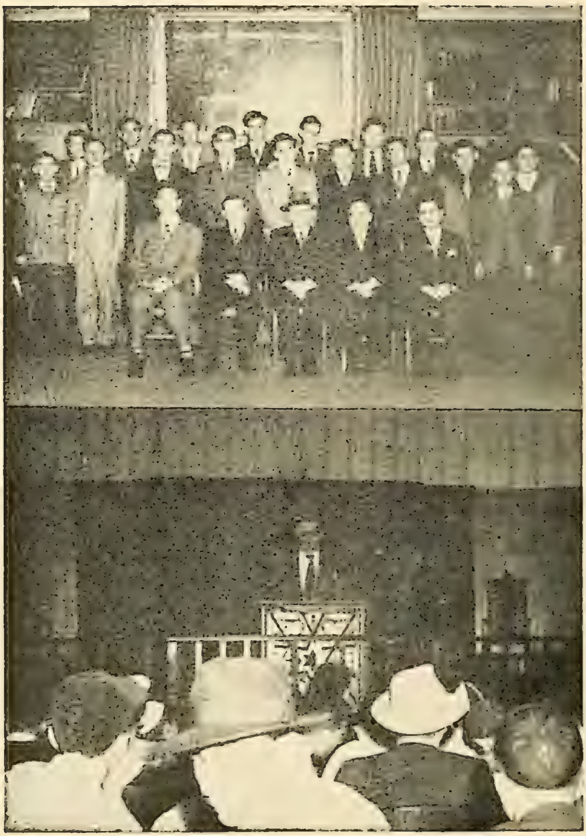
„מכאן הרגש העז, המפעם בלבו של כל אדם לאומי מישראל לזכרו של המנהיג. דבר זה שעשה הרצל, הוא מקור של הערצה ויראת כבוד, שלא ייבש לעולם — כל עוד יהיו יהודים חיים על פני האדמה".

פעולות האדם והצלחתו לאחר מותו, הנן הסימנים המובהקים המעידים על גדולת האדם. הרצל מסר את חייו לשם הרעיון הנשגב של הציוניות . . . ופעולותיו עשו פרי.

„דבר אחד נראה בעיני כברור ועומד למעלה מכל ספק" כתב הרצל, „מימי בזל, שוב יש לו לעם ישראל נציגות עממית, מכאן ש„מדינה היהודית" במולדת תקום, התנועה תתמיד בקיומה : איני יודע את שעת מותי, אבל הציוניות לא תמות !

---

5) נאומים ומאמרים הנ"ל

אספת תלמידים

הנואם א. קמבר (נשיא)—תש"ז

COMPLIMENTS OF

Mr. & Mrs. B. COOPERSMITH
115 Brigton 11th St. Brooklyn, N. Y.

SACK & MINKOFF
225 W. 28th Street New York

STAR CLEANING VALET SERVICE, Inc.
260 West 86th Street New York

Phone LOrraine 7-9630
REGINA HOME BAKING
150 Nagle Ave. Bronx, N. Y.

מזל טוב
TO
DAVID
FROM
SIDNEY FREIDBERG

COLLEGE LUNCHEONETTE

Mr. & Mrs. MORDECAI KOBRE

ROXY'S BARBER SHOP
St. Nicholas Ave. Bet. 187 & 188th Sts.
Schneiderman Prop.
חבר לבחורי הישיבה

BERKO BEAUTY SALON
4197 Broadway New York
corner 187th Street

Tel. TR 4-7653
DELMONICO BAKE SHOP
526 Amsterdam Ave. New York

DAVID FRIEDBERG

חורב
מאסף מוקדש לתולדות ישראל
וספרותו. יוצא פעמים בשנה
בעריכת ד"ר פנחס חורגין
ע"י הסתדרות הניפי
בית המדרש למורים
HOREB
TEACHERS INSTITUTE
Amsterdam Ave. & 186th Street

LOUIS GAINOK & FAMILY

LEON WOLK
is back from the War.

L. APPLE & CO.
Cleaners & Dyers
7 W. 170th Street New York

BLATT'S DEPT. STORE
5005 13th Avenue Brooklyn, N. Y.

SAM ROSENGARTEN

JE 6-7795
HARRY CHASIN
Men's Wear
41 E. 170th St. New York City

Mr. MAX ELLIS

RABBI & Mrs. MARTIN BAUM
& FAMILY

Mr. ISADORE BRAWER
1403 Grand Concourse Bronx, N. Y.

MAX GOLDSTEIN
316 Passaic St. Passaic, N. J.

LAUREL HILL RADIO
Housewares, Radios,
Electrical Odds and Ends
opposite the Yeshiva

IRVING BROWNSTEIN
1455 Walton Ave. Bronx, N. Y.

BENNY'S POULTRY SHOP
1735 University Ave. New York

WILLIAM MARGOLIS
New York City

Mr. WILLIAM WEINGARDEN

GEORGE R. RUBIN

COMPLIMENTS OF

AARON KRUMBEIN & SONS, Inc.

257 4th Ave. New York

Mr. LOUIS DAVSKY

721 Walton Ave. Bronx, N. Y.

GITTLEMAN BROS. & ECKSTEIN

312 7th Ave. New York

Greetings from the Makers of

Zion Kosher Meat Products

Bronx, New York

Mr. & Mrs. H. STERN

424½ N. Sierra Bonita Ave.

Los Angeles, California

ARCHIE STEIN

693 9th Ave. New York

MAX KALMUS & FAMILY

1576 Ocean Ave. Brooklyn, N. Y.

EMPRESS THEATRE

מזל טוב

TO

FREDDY AND ERNA

from
Marcus Pfeffer & Family

1820 Loung Place Bronx, N. Y.

Mr. & Mrs. S. PARNES

1258 43rd Street Brooklyn, N. Y.

STANLEY WALLACH

PHM3/C U. S. N. O. B. Navy 103

LT. JOSEPH WALLACH
9th Finance, Paris

IMCO MFG. CORP.

45 W. 16th Street New York

ELITE HAND PAINTING CO.
New York City

HARRY B. KAHN

372 E. 138tah Street Bronx, N. Y.

Mr. & Mrs. JOSEPH NADJAR

Mr. & Mrs. S. SHOMER & SON

COMPLIMENTS OF

NETZACH ISRAEL JEWISH CENTRE,

Inc.

Herman Mostel, President

1078 Kelly Street Bronx, N. Y.

DR. N. T. BRUSSEL

Dentist

Passaic, New Jersey

GOODMAN & WEINBERG

EVergreen 8-1164

M. & A. FISHER

548 Gardner Ave. Brooklyn, N. Y.

MAYFAIR MDSE. CO.

"Wayne Products"

Stuffed Toys, Dolls, Novelties

L. UNTERMAN AND SON, Inc.

Pictures — Mirrors — Paintings

25 West 23rd Street New York

NEW YESHIVA CAFETERIA

under management of Isfreid Stern

Open from 7:30 a.m. to 7:30 p.m.

Support Your Yeshiva Cafeteria

RIVER PARKWAY LAUNDRY

2545 Amsterdam Ave. New York

WAdsworth 3-6199

FRANK'S MARKET

Fancy Fruits and Vegetables

1538 St. Nicholas Ave. New York
corner 187th Street

PREMIER CORRUGATED BOX CO.

132-138 Worcester Street
Boston 18, Mass.

GUTTMANN AND MAYER

בשר כשר

Supervision of Rabbi Dr. Jos. Bruer
4229 Broadway
1508 St. Nicholas Ave.
New York City

COMPLIMENTS OF

MR. & MRS. EZRA NADJAR

NINTH AVE. MEAT MARKET, INC.

Hotels and Restaurants Supplied

543 Ninth Ave. New York

לשמחה קרינסקי

יקירנו, מחמדנו —

היה נא ברוך בהכמה ובתבונה וצעד קדימה במאמציך על

שדה התורה והמדע והיה מקור ברכה ושמחה להוריך, למשפחתך

ולכל ידידיך ואוהביך.

דודך ודודתך **יהודה ורבקה פאקס**

ובנותיהם **דינה ותמימה**

PEnnsylvania 6-7374-5

HARRY H. DARER

Real Estate — Mortgages — Insurance

Paramount Building Suite 2001
1501 Broadway, New York

A FRIEND

MR. & MRS. SAMUEL SIMBAL

RUTH & BARBARA

Passaic, New Jersey

SONS OF JUDAH

CONGREGATION AND HEBREW SCHOOL

Brooklyn, New York

Compliments of

The Tides Hotel

THE OUTSTANDING KOSHER HOTEL
ON THE OCEAN

MIAMI BEACH, FLORIDA

Compliments of

Teachers Institute Alumni Ass'n.

331 MADISON AVENUE
NEW YORK 17, NEW YORK

SUITE 701

לבן ידידנו היקר והנעלה הרב המפאר והמפורסם

ר׳ יעקב קרינסקי וזוגתו

שולח אני את ברכותי מעמקא דלבא לרגל סיים בנם הנחמד והחביב

שמחה נ״י

את בית מדרש למורים שע״י ישיבת רבנו יצחק אלחנן. יהא רעוא שכשם שזכיתם לראותו בכך, כן תזכו להשתתף בשמחותיו כל הימים.

אריה ליב סאקס

ברכות חמות ואיחולים לבביים לבננו, ואחי היקר והאהוב

שמחה, נ״י

לרגלי סיימו את סוג למודיו בבית המדרש למורים שע״י ישיבת רבנו יצחק אלחנן.

שמחים אנו אלי גל שהגעת עד הלום, ותקותנו תאמצנו שבע״ה ההצלחה תאיר לך פניה תמיד בכל דרכיך, ותעשה חיל בכל למודיך ותגדל ותחכם, ונרווה רב נחת ממך, ותהיה לשם ולתפארת לנו, למשפחתך, למוריך ולעמנו עם ישראל.

כעתירת הוריך
הרב יעקב ומרת קרינסקי
ואחיך שתי׳גא

בית מסחר והוצאת ספרים הידוע

בלוך פובלישינג קומפני

(למעלה מתשעים שנה שרות לתרבות ישראל)

אנו הסוכנים הראשיים של ספרי הוצאת: מוסד הרב קוק ע״י המזרחי, ירושלים האוניברסיטה העברית בירושלים, מכון הרי פישעל לדרישת התלמוד בירושלים., הוצאת תלמוד ירושלים, קרן קאהוט ניו יאָרק

BLOCH PUBLISHING CO.

America's Headqarters for all Hebraica and Judaica

31 West 31st St. New York 1, N. Y.

תלפיות

רבעון לעניני הלכה, אגדה, ומוסר היהדות

TALPIOTH

Amsterdam Ave. & 186th Street
New York 33, N. Y.